

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝVOJ ŽENSKÝCH POSTAV V ČESKÝCH EPOSECH

Vedoucí práce: PhDr. Věra Pospíšilová

Autor práce: Lenka Železná

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 2009/2010

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Věře Pospíšilové za její cenné rady a doporučení, které mi ohledně této práce poskytla. Mé poděkování patří i Ludmile Jedličkové a PhDr. Haně Týcové z Městské knihovny Písek za jejich trpělivost a ochotu, se kterou mi pomáhaly hledat informace a prameny. Děkuji rovněž Bc. Anně Lukešové za přínosnou konzultaci ohledně technických úprav tohoto dokumentu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Písek, dubna 2010

.....

Anotace

Tato bakalářská práce na téma Vývoj ženských postav v českých eposech se zabývá především charakteristikou ženských postav v dílech Alexandreida, Tandariáš a Floribella, Vévoda Arnošt, O Jetřichovi Berúnském a o Tristramovi a Izaldě. Dále je pozornost soustředěna na rozbor jejich povahových rysů, na problematiku vztahů k mužskému elementu, na funkci těchto ženských postav v jednotlivých eposech a na jejich literární jedinečnost.

U každého z eposů se stručně seznámíme s dějem a historií daného díla. Práce se též okrajově dotýká postavení ženy ve středověké společnosti a její hierarchii, zaobírá se způsobem, jakým na ženy nahlížel tehdejší středověký svět.

Annotation

This bachelor's essay themed by Female process in Czech eposes is based on a description of female figures in eposes such as *Alexandreis*, *Tandariáš a Floribella*, *Vévoda Arnošt*, *O Jetřichovi Berúnském* and *Tristram a Izalda*. The attention is focused on profiling their characters, on a topic about woman's and man's relationship, on woman's role in particular eposes and on their exceptional place in literature.

Every single discourse includes a short article relating to the story itself and to a historical review. This essay is briefly concerning female position in medieval society and its hierarchy, is discussing an attitude which contemporary society used to assume to women.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Znaky eposu.....	7
3	Alexandreida.....	8
3.1	Nástin děje Alexandreidy.....	8
3.2	Ženy v Alexandreidě.....	9
3.3	Olympie.....	11
4	O Jetřichovi Berúnském.....	12
4.1	Historický přehled.....	12
4.2	Nástin děje Jetřicha Berúnského.....	12
4.3	Krinhulta.....	13
5	Vévoda Arnošt.....	16
5.1	Historický přehled.....	16
5.2	Nástin děje Vévody Arnošta.....	16
5.3	Adlička, její vlastnosti a vztah k Ottovi a Arnoštovi.....	18
5.4	Indická princezna.....	21
6	Tristram a Izalda.....	22
6.1	Historický přehled.....	22
6.2	Nástin děje Tristrama a Izaldy.....	23
6.3	Izalda a její charakter.....	24
6.4	Izalda ve vztahu k mužům a okolí.....	29
6.4.1	Izalda a král Marek.....	29
6.4.2	Izalda a Tristram.....	30
6.5	Vztah Izaldy Běloruké s Tristramem v kontrastu s Izaldou.....	31
6.6	Tristram, Izalda a nápoj lásky.....	34
6.7	Povaha komorné Brangeneny a její vztah k Izaldě.....	35
7	Tandariáš a Floribella.....	37
7.1	Historický přehled.....	37
7.2	Nástin děje Tandariáše a Floribelly.....	38
7.3	Floribellina povaha ve vztahu k Tandariášovi a králi Artušovi.....	39

7.4	Další ženské postavy v eposu Tandariáš a Floribella.....	43
8	Funkce žen v českých eposech	44
8.1	Alexandreida	44
8.2	O Jetřichovi Berúnském.....	46
8.2.1	Krinhulta	46
8.3	Vévoda Arnošt	46
8.3.1	Adlička.....	46
8.3.2	Indická princezna	47
8.4	Tristram a Izalda	47
8.4.1	Izalda.....	47
8.4.2	Brangenena	49
8.5	Tandariáš a Floribella.....	49
8.5.1	Floribella.....	49
9	Závěr	51
	Seznam použité literatury.....	53
	Primární literatura	53
	Sekundární literatura	53

1 Úvod

Cílem mé bakalářské práce na téma Vývoj ženských postav v českých eposech je postihnout nejzásadnější ženské charaktery ve vybraných českých středověkých eposech, jakými jsou Alexandreida, Tandariáš a Floribella, Vévoda Arnošt, O Jetřichovi Berúnském a Tristram a Izalda. Důvodem, proč jsem si toto téma vybrala a proč jsem se rozhodla se mu věnovat, byl můj osobní letitý zájem o středověkou literaturu a o historii tohoto období vůbec. Jako první jsem se setkala s eposem Tristram a Izalda, který přestože je poměrně dlouhý a jeho jazyk pro nezkušeného čtenáře poněkud komplikovaný, mě velice zaujal svou nevšedností, příběhem, spádem a detailní prokresleností charakterů. Poté, co jsem si zvykla na středověkou češtinu a začala do příběhu pronikat hlouběji, jsem se rozhodla, že má bakalářská práce by se měla týkat literatury tohoto žánru.

Můj zájem se přesunul i na další výše zmíněná díla, která jsem se rozhodla důkladněji prostudovat. Téma vzájemných vztahů mezi muži a ženami je tisíciletým fenoménem, který vždy vzbuzoval a stále vzbuzuje čtenářský zájem. To, že období, v němž tyto knihy vznikly, je tak časově i kulturně tolik vzdálené dnešku, je pro mě osobně velice vzrušující. Samotný středověk je obecně období poněkud tajemné. Stejně jako lidstvo přitahuje odkrývat staré poklady, přitahovalo mě objevovat ve středověké literatuře nové informace a poodhalit významy a souvislosti, které se na jejích stránkách skrývají.

Má práce je zaměřena na ženy a jejich vztahy k mužům především z toho důvodu, že žena jako bytost byla dlouhou dobu opomíjena a schovávána v pozadí, za zástěnou mužského světa bitev, politiky a rozhodování o životě a smrti. Protože žena byla po tolik let považována za někoho, kdo se ani v nejmenším nemůže muži rovnat a jehož veškeré schopnosti a povinnosti se váží pouze k rodině, dětem a péči o domácnost, zaujalo mě na těchto dílech právě ono probuzení a postupná změna kategorického postoje. Náhle už se nepíše pouze o tom, kde který hrdina válčil, kolik protivníků porazil a jak velké území dobyl. Společnost se chce bavit, dochází ke zjištění, že žena v ní zaujímá své nepopíratelné místo, i když faktická nadvláda patriarchy nadále trvá v podstatě až do nedávné historie.

Kde jinde by se měly reformované postoje spolehlivěji šířit než v literatuře. Zmíněné knihy jsou důkazy a svědky své doby mající svou výpovědní hodnotu dodnes, a chceme-li se něco dozvědět, pak nám poskytují užitečné množství informací o tehdejší společnosti a způsobu života.

V této práci jsem se snažila vyzdvihnout povahové rysy ženských hrdinek a to, jakým způsobem tyto jejich vlastnosti ovlivňovaly děj, jak jim napomáhaly se ho účastnit, či se do něho zapojit. Každý ženský charakter svým jedinečným způsobem směřoval vyprávění určitým směrem, ať už díky osobním povahovým rysům, či pouze tím, že se žena jako postava v ději vůbec objevila, a tak ho určitou měrou posouvala po jiné linii, nebo mu dodávala svébytný nádech. Hrdinky jednotlivých eposů se přirozeně vzájemně liší, ať už jde o postoje, pohled na danou situaci, smíření se s ní nebo její řešení. Stejně tak mají v jednotlivých příbězích odlišnou funkci, která buď vyplývá z jejich sociálního postavení, nebo ze situace, do níž je uvedla náhoda a shoda okolností. Ne vždy mají šanci se nějak významně podílet na řešení stavu věcí, avšak pokaždé projevují maximální snahu, je-li jim k tomu dán prostor.

Záměrně jsem u některých děl zmínila i ženy, jejichž role sice nepatřily mezi hlavní, avšak jejich zasazení v ději bylo určitým způsobem zásadní a důležité, nebo jejichž povaha byla natolik výrazná, že jsem ji uznala za vhodné rozebrat.

Při citování jednotlivých veršových úryvků jsem pokaždé citovala pouze ze zdrojů primární literatury, která se vždy vztahovala k právě probíranému dílu, proto jsem nepovažovala za nutné se o tom opakovaně zmiňovat v poznámkách pod čarou.

2 Znaky eposu

Epos je v původním významu veršovaná skladba značného rozsahu ztvárněná bohatým jazykem plným figur. Je typický mnohačetnými epizodami a obvyklým tématem takového eposu jsou hrdinské činy mužů v boji. Tento útvar byl původně určen k veřejnému přednesu. Epos tohoto typu sahá až do třetího tisíciletí př. n. l., kdy vznikl známý sumerský Epos o Gilgamešovi.

Dvorský neboli rytířský epos je záležitostí o mnoho mladší, je pevně svázán s prostředím evropské vysoké šlechty dvanáctého a třináctého století. Obvykle se zpracovávaly prvky keltské, takovým případem je například tristanovské téma, nebo antické, jehož se týká Alexandreida, která však svým zpracováním stále spadá především ke klasickému eposu, protože prvky hrdinského tažení naprosto převažují.

Obraz rytíře typického pro dvorský epos je poněkud zidealizován jako obraz muže ve služební pozici, který je oddaný dámě, jíž slouží. Nadále se zpracovává tematika heroických činů, avšak již není stěžejní. Do popředí se dostávají milostné příběhy, plotky a románky. Tímto způsobem se v literatuře významně začínají objevovat ženy.

Látky dvorských eposů na našem území nebyly původní, nýbrž importované a anglosaského, francouzského a německého prostředí. Tyto náměty poté čeští autoři dále zpracovávali. Cizojazyčné zdroje obvykle pouze otrocky nepřekládali, nýbrž do nich vnášeli prvky vlastní, které buď korespondovaly s politickým děním na domácí scéně, s osobními názory autorovými, nebo se do nich promítly vlastní tvůrčí snahy a fantazie. Díla se krátila i prodlužovala, pasáže se vynechávaly nebo naopak šířeji rozpracovávaly. Díky tomu, že ve středověku bylo zcela běžné přejímat cizí tvorbu, máme dnes mnoho děl hovořících o stejném tématu v mnoha různých jazycích a příslušných autorských úpravách.

Do českých zemí se tyto příběhy dostávaly s jistým zpožděním, takže většina těchto přejatých eposů se v našem jazyce objevovala až počátkem čtrnáctého století. Do této doby spadá česká Alexandreida, která byla napsána někdy po roce 1310. Jde o aktualizovanou Alexandreidu latinskou, která je typově blízká francouzskému antickému románu. Z doby o něco mladší, tedy asi z druhé poloviny čtrnáctého století,

pocházejí skladby O Jetřichovi Berúnském (známé též jako Malá rúžová zahrada nebo Lavrin) a Vévoda Arnošt. Tristram a Izalda a Tandariáš a Floribella byly pravděpodobně napsány ve stejném časovém období, tedy v poslední čtvrtině čtrnáctého století.

3 Alexandreida

Alexandreida je jednou z nejvýznamnějších dochovaných českých středověkých literárních památek. Z původně rozsáhlého díla, které čítalo na osm tisíc pět set veršů, nám do dnešní doby zůstala jen asi jedna třetina. O životním příběhu Alexandra Velikého se tak můžeme dočíst v devíti zlomcích: Svatovítském, Jindřichohradeckém, Vídeňském, Budějovickém, Budějovickomusejním, Musejním, Šafaříkově, Ostřihomském a znovu Budějovickém, který byl objeven až r. 1963. Přesnou dataci vzniku naší Alexandreidy je velmi sporné určit: „*Někteří badatelé kladli jej do druhé polovice XIII. století, jiní až do počátku XIV. věku.*”¹

Autora staročeské Alexandreidy neznáme. Víme však, že postupoval podle latinské předlohy Gualtera Castellionského (asi 1178 – 1182) a německé předlohy Ulricha von Etzenbach, který byl dvorním básníkem Přemysla Otakara II.² „*Báseň vytvořil uvědomělý středověký a český šlechtic, dbalý cti, víry, práva, dobrých mravů a podobných hodnot feudálního rytíře.*”³ Na mnoha místech díla najdeme zřetelné odkazy k problémům života na českém území autorovy současnosti, v básni neváhal použít mužská vlastní jména českého původu (Radota, Mladota, Radvan) a udatnost Alexandrovu viditelně porovnává s chrabrostí českého krále Přemysla Otakara II. Korunovační ceremoniál se řídí stejnými pravidly jako v Čechách.

3.1 Nástin děje Alexandreidy

Alexandreida vypráví o životě makedonského krále Alexandra Velikého (356 –

1 Vážný 1947: 14.

2 Thomas 2005: 57.

3 Pražák 1945: 108.

323 př. n. l.). Jeho otcem byl neméně slavný Filip Makedonský, který od r. 343⁴ svěřil synovu výuku do rukou Aristotelových. Filip však poměrně brzy zemřel a Alexandr nastoupil na trůn jako dvacetiletý.

Jeho schopnosti coby vůdce byly obdivuhodné. Měl smělé plány, které bez váhání uskutečňoval. Díky své cílevědomosti a neústupnosti vytvořil říši obrovské rozlohy. Zpočátku je nám jeho povaha představena ve světle rytířských ctností, ale spolu s rostoucím podrobeným územím se postupně přestává řídit moudrými Aristotelovými radami a jeho charakter upadá. Opájí se svými úspěchy, zpychne, bezmezně se oddává světským radovánkám, stává se bezohledným agresorem a morálně upadá. Zemře ve svých 33 letech oslaben vysilujícím stylem svého života a malárií.

3.2 Ženy v Alexandreidě

„Žena v Alexandreidě je buď ”čstná žena” rodinného krbu (a ještě raději ”čstná kmetič”, prostá vší erotiky, jako Dariova matka), nebo nebezpečný živel, který tají osudovou zhoubu.“⁵ Ženské Postavy v Alexandreidě nejsou oslavovány a obdivovány pro svou krásu jako zbožňované objekty romantických představ, ale autor se o nich zmiňuje v kladném smyslu slova pouze jako o ctnostných ženách. Veškerá úcta je jim projevoována jedině v rovině naplňování základních rolí typických pro ženu a matku.

*Pro tak malú věc jediné
plakala nejedna matka,
zbyvši tu svého děťátka.
(v. 802 – 803, Svatovítský zlomek)*

„Žena, která není pacifikována vážnou ctností rodinného života nebo šedinami, je osidlo, před kterým jest se míti na pozoru.“⁶ Neobjevují se zde ani náznaky okouzlení ženou jako takovou se všemi prvky marnivosti, touhy zalíbit se, případně touhy milostné. Žena je poněkud odosobněna, odtržena od ženství včetně erotického podtextu.

4 Pražák 1945: 12.

5 Lehár 1983: 80 – 81.

6 Lehár 1983: 81.

Vystupuje především jako ochránkyně rodinného krbu. Krása je vnímána spíše jako něco negativního nebo škodlivého.

*Ach, srdce člověče bludné,
ach, zamyšlenie neklidné,
jež pro jednu ženu –
jměla krásu přemnoženú –
vešken svět se byl zbudil,
deset let se vojnú trutil,
až v jedenácté léto –
kak mi zpomanúti zle to! –
čstné město Troje dobyto.*
(v. 807 – 815, Svatovítský zlomek)

Žena, která není zušlechtěna stavem manželským, příkladnou péčí o potomstvo nebo stářím, je považována za reálně hrozící nebezpečí pro všechny nebojácné muže, které by mohla stáhnout k sobě do zkázyplné propasti a zmařit tak jejich hrdinství. To dokládají verše hovořící o Alexandrově požitkářství v Babylónu.

*zdradiv se nečstným opilstvem
hi také tiem zrádným smilstvem,
jehož viece nenie poně
nikdie než u Babyloně*
(v. 267 – 274, Budějovický zlomek)

Staročeská Alexandreida se konkrétními ženami zabývá jen velice okrajově. Nedočítáme se o žádných milostných dobrodružstvích statečných rytířů a bezbranných paní či panen. Příběhy, v nichž by sehrály ženy nějakou závažnější úlohu, tu nenajdeme. O dvorném chování muže ke své velitelce a zbožném uctívání její krásy duševní i tělesné tak, jak je to třeba ve Vévodovi Arnoštovi či Tristramovi a Izaldě, se v Alexandreidě nedočteme.

Jak už bylo zmíněno výše, autor se podobným tématům záměrně vyhýbá a sebemenší náznak intimity nekompromisně odsuzuje. Jak se však dozvídáme, předlohy s Alexandrovskou tematikou, z nichž náš autor vycházel, zdaleka takto asketické nebyly: „*Světónázor tohoto díla se výrazně liší od Ulrichova vyprávění o exotických výpravách, kláních a pletkách se ženami, dokonce má vůči podobnému zaměření averzi.*”⁷ Český autor si Alexandra výrazně idealizuje. „*V celém tomto díle jsou vlastně jen tři různé zmínky o ženách: o Alexandrově matce Olympii (v. 73-81), o Heleně ve vloženém příběhu o Tróji (v. 807-828) a o vdově a matce přemoženého krále Daria, vůči němuž se Alexandr zachová velkoryse (v. I 874-I 921). V celém díle nejsou žádné dvorné popisy žen, i když letmo je zmíněna krása Olympie (v. 73-74).*”⁸

3.3 Olympie

„*Filip II. poznal r. 357 o samothráckých slavnostech krásnou a žhavě smyslnou orfickou a bakchickou kněžku Olympii, dceru epirského krále Neoptolema z pokolení Achillovců. Před svatební nocí se jí zdálo, že její klín zasáhl blesk a že mocně vzplanula. V noci, kdy se jí narodil syn Alexander (356), shořel Dianin chrám v Efesu, jako by byl chtěl posvítiti symbolicky nově narozenému kralevici do slavného života.*”⁹ Takto hovoří o Olympii Albert Pražák v kapitole Alexander v historických dějinách. I autor staročeské Alexandreidy popisuje budoucí manželku Filipa II. a matku jeho nástupce Alexandra jako velikou krasavici a ženu hodnou krále:

*po svém právu míše ženu,
v zboží, ve čsti porozenú;
Olympias – tak slovieše -
ovšem divné krásy bieše.
(v. 71 – 74, Svatovítský zlomek)*

Poté, co ji Pauzoniáš unesl, se o ní už nic bližšího nedozvídáme, přestože

7 Thomas 2005: 166.

8 Thomas 2005: 166 - 167.

9 Pražák 1945: 11 - 12.

ve skutečnosti hrála pro Alexandra důležitou roli. Česká Alexandreida vyzdvihuje daleko více tematiku válečnou, ale tu milostnou téměř úplně zanedbává. Přestože je více než jasné i z pouhých letmých zmínek v textu, že spolu s tím, jak Alexandrův charakter upadal, pouštěl se i do milostných dobrodružství, před kterými ho Aristoteles v mládí tak bedlivě varoval. To znamená, že bez žen se jeho život rozhodně neobešel, český autor ovšem tuto stránku hrdinova života pravděpodobně záměrně okleštil. Nejspíše se snažil Alexandra idealizovat všemi směry, takže pokud věděl, že po stránce morální nebyl tento mladý muž zcela příkladný, raději se popisu jeho prohřešků vyvaroval.

4 O Jetřichovi Berúnském

4.1 Historický přehled

Skladba O Jetřichovi Berúnském (též Malá růžová zahrada či Lavrin) počítá na dva tisíce veršů. Předchůdcem českého textu je německá báseň z konce dvanáctého století, která se dočkala dalších přepracování. Česká báseň vznikla někdy v polovině století čtrnáctého, jméno jejího skladatele ovšem neznáme. V tomto díle bychom pravděpodobně mohli hledat souvislost se skutečnou historickou postavou Dietricha von Bern (Theodorica de Verona), jenž byl ostrogótským králem, který vedl Itálii v boji proti jinému ostrogótskému králi Odoacerovi (zemř. 453 n. l.). Dietrich ustavil silné království, jemuž vládl až do své smrti v roce 526 n. l.

4.2 Nástin děje Jetřicha Berúnského

Hlavní postavou je zde statečný kníže Jetřich, který se vydá se svým přítelem Vítkem na dobrodružnou výpravu proti nebezpečnému trpaslíkovi Lavrinovi, který je nechvalně znám tím, že všem protivníkům usekne pravou ruku a levou nohu. Lavrin má království v Tyrolech. Je pánem krásné zahrady z růží, obehnané místo plotu nití z hedvábí, s branou vyzdobenou drahými kameny. Kterýkoli vetřelec nit poruší, tomu se se svým trpasličím vojskem ihned postaví. Jetřich začne zahradu doslova pustošit, nechá

ji koněm pošlapat, a z růží si dokonce uspořádá lůžko. Hedvábnou nit samozřejmě přetrhne, čímž započnou veškeré nesnáze.

V okamžiku se objevuje Lavrin ve skvostné, bohatě zdobené zbroji. Dojde k boji, v němž Jetřichovi přijedou na pomoc další jeho věrní: Hilbrant, Volfart a Dětleb. Lavrina chrání kouzelná výstroj, jež mu dodává neskonalé síly, ale rytíři ho přesto po urputných bojích porazí. Když trpaslík prosí o zachování svého života, zmíní se, že má Dětlebovu sestru Krinhultu, kterou učinil královnou ve své říši.

Dětleb žádá Jetřicha o trpaslíkovo propuštění, Jetřich je ovšem neoblomný, což dovede Dětleba k Lavrinově únosu do lesů. Jetřich a jeho druhové je pronásledují, opět dojde k boji, ale Hilbrant je nakonec přivede ke smíru. Lavrin poté vypravuje, jak získal Krinhultu ze Štýrského hradu, kde pobývala, a jak si ji poté vzal. Po delším přemlouvání mu nakonec Jetřich odpustí a dojde k uzavření přátelství. Trpaslík všechny přesvědčí o své hluboké oddanosti a pozve je k sobě do hory, kde se s nimi chce podělit o své bohatství a majetek. Uspořádá pro ně báječnou hostinu, na níž je zúčastněná královna Krinhulta všechny srdečně přivítá.

Lstivý Lavrin začne Krinhultu nabádat, aby mu pomohla sepříst plán, jak se Jetřichovi a jeho družině pomstít za učiněná příkoří. Královna je však zásadně proti tomu. Lavrin si nasadí kouzelný prsten, jež mu dodá sílu dvanácti mužů, ale Dětleba, svého švagra, chce ušetřit, pokud své druhy zradí. On je však věrný, a tak dopadne stejně špatně jako ostatní. Lavrin ho uvězní v komnatě a jeho opilé druhy zavře v žaláři.

Krinhulta neváhá rytířům pomoci. Nejprve tajně osvobodí bratra a Dětleb následně pomůže svým přátelům. Začne boj mezi rytíři a neviditelnými trpaslíkovými muži. Do hry je opět zapleten pohádkový motiv kouzelného prstenu, díky němuž mohou rekové Lavrinovy bojovníky spatřit a podaří se jim zvítězit. Všechny do jednoho pobijí, jen Lavrin zůstane naživu a musí se jim podrobit. Krinhultu si Dětleb odvede zpátky domů.

4.3 Krinhulta

S Dětlebovou sestrou Krinhultou se poprvé setkáváme tehdy, když se trpaslík Lavrin ocitne v úzkých a prosí o život, odvolává se na krásnou a moudrou královnou, která žije na jeho hradě.

*Sestra tvá královna jest,
máť zbožie, rozum i čest.
(v. 1 068 – 1 069)*

Opět je před námi žena nevýslovné krásy, již se ostatní nemohou za žádnou cenu rovnat.

*ana jako slunce svietí
mezi jinými pannami
a mezi paniemi krásnými.
(v. 1 098 – 1 099)*

Trpaslík Lavrin se k ní nepochybně choval dvorně, tedy přesně tak, jaká očekávání ve vztahu žena – muž literatura té doby měla. Zasypal ji zlatem, stříbrem, drahým kamením a dopřál jí veškerých hmotných požitků. Služebnictva měla více, než mohla skutečně potřebovat.

*Do hory ji sebú vzech,
by ji ctili, to prikázach,
a by jí rádi slúžili
všickni, ktož v hoře byli.
(v. 1 104 – 1 107)*

Její chování vůči Jetřichovi je velice vstřícné, přivítá ho vřele a s úctou, jak se na královnu sluší. Nabídne mu k sezení čestné místo po svém boku. Obdivuje jeho odvahu, vzdává čest Jetřichovým hrdinským činům a statečnosti, o které se vypráví široko daleko.

*Zákonť jest každé panie přieti,
tobě chválu i čest mieti.
Dobřes dóstojen toho,*

neb si ukázal hrdinstva mnoho,
(v. 1 549 – 1 552)

Milovaného bratra Dětleba samozřejmě přivítá velice radostně a vřele, *dobře tisíckrát ho objemši* (v. 1 557). Nabídne mu jídla a pití, co hrdlo ráčí. Přirozeně je Dětleb také tím prvním, koho jde osvobodit ze zajetí. Dokonce mu daruje prsten, který mu umožní vidět neviditelné nepřátele a dovede ho do pokoje s rytířskou zbrojí.

O jejím citovém vztahu k Lavrinovi se přímo nedočítáme. Když se však u ní její trpasličí muž dovolává podpory, aby mu pomohla obelstít Jetřicha a jeho družinu, důrazně to odmítá a snaží se ho od takového plánu odradit. Moudře mu domlouvá:

Milý pane, pomni na to,
viera dražšie nežli stříebro ani zlato.
(v. 1 603 – 1 604)

Rozhodně se však nebála postavit se proti němu na stranu knížete Jetřicha a pomoci jim z nesnází přirozeně proti Lavrinově vůli. „*Paní Krinhulta, která je chtěla zachránit, uschovala denní světlo, takže v hoře nebylo nic vidět.*”¹⁰ Krinhultin vcelku chladný cit vůči Lavrinovi můžeme pozorovat v pasáži, kdy bratrovi radí, že právě na Lavrinovu zkázu se má soustředit v první řadě. Poté, co Jetřich se svými průvodci nad trpaslíkem zvítězí, nacházíme žádné zmínky o tom, že by Krinhulta naříkala nad jeho osudem, nebo ho dokonce litovala.

10 Rytířské srdce majíce 1984: 243

5 Vévoda Arnošt

5.1 Historický přehled

Vévoda Arnošt je veršovaná epická skladba velkého rozsahu, jejíž česká varianta o šesti tisících verších pochází asi z druhé poloviny čtrnáctého století. Za předlohu jí sloužil středohornoněmecký text z počátku třináctého století. Autor nám není znám. Nejstarší verze je tzv. dolnorýnská z let 1172 – 1186, latinské zpracování této dolnorýnské verze je datováno mezi lety 1206 – 1233. „*Tato rozsáhlá skladba, přeložená z němčiny, je velmi závislá na Alexandreidě po stránce výrazové, přejímá z ní celé obraty, ba i verše. Alexandr však přestával být živým typem, ideál rytíře se změnil, na místo rytířských ctností válečníka se dostaly do popředí milostné vztahy.*”¹¹

5.2 Nástin děje Vévody Arnošta

V Bavorsku žije vévoda Arnošt se svou ovdovělou matkou Adličkou, která je ceněna pro svou bezúhonnost a dobrotu. Císaři Svaté říše římské Ottovi I. zemře manželka Diana a rádcové mu posléze doporučí, aby si vzal Adličku, jelikož má mít dle pověstí ryzí charakter. Otta vyše posly do Bavor s nabídkou k sňatku. Adlička zkonzultuje jeho návrh se svými zemany a se synem Arnoštem. Všichni souhlasí a šťastný sňatek se za nějakou dobu opravdu uskuteční.

Otta si Arnošta velmi oblíbí a přijme ho jako vlastního syna. Pověří ho coby spravedlivého soudce, jehož si ti dobří zamilují, a ti zlí ho nenávidí. Arnošt se znelíbí císařovu bratranci Jindřichovi, který se rozhodne ho v Ottových očích očernit. A tak dlouho lstivě Arnoštovi škodí za zády, až se mu skutečně podaří císaře přesvědčit, že Arnošt je jen prohnáný vetřelec.

V tomto čase je Arnošt zrovna v Bavorsku, kam se Jindřich vypraví s vojskem a snaží se podrobit si Arnoštovu zem násilím, což se mu nepovede. K Adličce jede synův posel, aby zjistil, čím si Arnošt Ottu proti sobě tak pohněval. Matka tedy na císaři

¹¹ Dějiny české literatury I. 1959: 132.

vyzvídá důvod a zjistí, že se Otta doslechl, že Arnošt touží připravit ho o trůn. Adlička se dovtipí, kdo za těmito úklady stojí, a pošle synovi zprávu o Jindřichových intrikách a o císařově záměru vyhnat Arnošta ze země.

Arnošt se s přítelem Veclem tajně vloupe do hradu a setne Jindřichovi hlavu přímo před císařovými očima. Tím pomstí zradu a křivdu, které se na něm staly. Pobouřený císař zabere Arnoštovu zemi i všechnen jeho majetek a udělá z něho psance. Arnošt se tedy pouští na křížovou výpravu k božímu hrobu. Na cestě se zastaví v Konstantinopoli a při vyplutí na moře zpívají nejstarší českou dochovanou píseň „*Hospodine, pomiluj ny*“.

Po cestě zakotví v království nesmírně bohatém, kde je zámek připraven k veliké hostině, ale zeje prázdnotou. Arnošt tedy poručí jídlo ukrást a naložit zásoby do korábu. Je to země podivných tvorů, jejichž nosy mají tvar jeřábího zobáku. Ti se náhle objeví na zámku a přivedou s sebou krásnou pannu, již zajali a jejíž rodinu vyvraždili. Vůdce tohoto nosatého národa si ji přivedl coby budoucí manželku, ale ona se všem jeho pokusům o sblížení usilovně brání. Arnošt s Veclem to pozorují a chtějí ji zachránit, ale spatří je komorník a prozradí je, oni ho však rychle zabijí. Jakmile nosatí spatří komorníkovu smrt, vrhnou se na indickou princeznu a na posteli ji svými nosy uklovají k smrti. Nastane divoká bitka, v níž přijde o život i sám král „nosáčů“. Arnošt spolu s Veclem statečně bojují, až se konečně probijí zpět na loď do bezpečí. Krásná panna však zůstane už jen smutnou vzpomínkou.

Během dlouhé pouti do Jeruzaléma se Arnošt potká s „šironožci“, „ušatci“ i pygmeji a zažije mnohá vzrušující dobrodružství. V Jeruzalémě bojuje proti pohanům a jeho statečnost se donese až k Adličce, která se za syna přimlouvá u všech knížat a je rozhodnuta synovi vyprosit odpuštění i u samotného císaře. Pošle posla s dopisem Arnoštovi až do Jeruzaléma, aby se co nejdříve vrátil. Ten dlouho neváhá a vypraví se na cestu.

S matkou se šťastně shledají, Adlička mu však neopomene vytknout Jindřichovu smrt, kvůli níž Arnošt upadl u Otty v nemilost tím větší. Na jitřní mši proto Jindřich padne Ottovi k nohám a prosí ve jménu Boha od odpuštění, jehož se mu nakonec dostane.

5.3 Adlička, její vlastnosti a vztah k Ottovi a Arnoštovi

Adlička (nebo též Adléta) je vyobrazena takřka jako žena dokonalá. Jako skutečný vzor ženského charakteru, kterého si muži nejvíce cení. Je skromná, moudrá, milující. Jako matka zcela příkladná. Zároveň i ve věku, kdy se z jejího syna stane samostatný dospělý muž, vypadá stále velice dobře a mladistvě. Těmito vlastnostmi je známa široko daleko, proto ji také poradci císaře Otty doporučují jako nejvhodnější kandidátku na roli druhé manželky muže takového významu.

*my vieme ženu
ve vsí ctnosti urozenú,
v lepotě nad jiné sahá.
Ta svú ctností vsecky přemáhá,
neb tak krásné my nevieme,
ani tak ve cti kterou zvieme.
(v. 274 – 279)*

Byla si zcela vědoma toho, na které pozici tehdejší šlechtické hierarchie se nachází. Proto bere Ottovu žádost o ruku s jakousi samozřejmostí, cítí jako povinnost vyhovět jeho přání, protože se má stát ženou samotného císaře, jehož nabídky se nikdy neodmítají.

*Mój pán i má ho/spoda,
neb sem já nižšieho roda,
nemáť mi tak vzkazovati.
Máť, co chce, mi rozkázati,
(v. 320 – 323)*

Za zmínku jistě stojí Ottův milostný dopis Adliččce, ve kterém se vyznává ze svých citů a odevzdává jí své srdce. Objevují se v něm něžná oslovení jako *drahá zviereničko, mého srdce srdečníčko* nebo *přežádúci holubičko*.

*mé srdce máš v své porobě.
Věz, žeť zarmúcenó jest v tobě,
nemóž se nikame hnúti.
Rač mě k sobě přivinúti,
rač mé srdce v svém zavřieti.
(v. 366 – 370)*

V eposu je silně rozvinut Adliččin láskyplný vztah k synovi Arnoštovi. Lne k němu silnou mateřskou láskou a zároveň k němu chová úctu. Nechá Ottova posla vyčkat Arnoštova příchodu, aby se s ním mohla poradit o nabízeném sňatku, aby slyšela jeho názor, a až poté posla propustí s kladnou odpovědí.

*Milý synu,
ne pro tělesnú hodinu,
ale táhnúc k dostoženství,
chci býti v tvém poslušenství.
(v. 447 – 450)*

Jejich vzájemné pouto bylo velmi silné. V tomto dvorském eposu nehledejme lásku k ženě jako k milence či budoucí manželce, jak to můžeme vidět v Tandariášovi a Floribelle nebo Tristramovi a Izaldě. Text Vévody Arnošta nám sice též popisuje lásku ve své opravdovosti, čistotě a naléhavosti, nicméně jedná se tu o lásku mateřskou, potažmo synovskou, tedy o city vůbec nejčistší.

Adlička velmi trpí po celou dobu, po kterou je Arnošt vypovězen ze země, a jako matka má o něho přirozeně strach, vezmeme-li v úvahu, do jakých nebezpečí a dobrodružství se Arnošt pouští. Je svému synovi velikou oporou a spojencem. Udělá opravdu maximum pro to, aby mu pomohla u císaře získat odpuštění a milost. Když se Arnošt rozhodne pro cestu do Svaté země, finančně ho podpoří, přestože se s ním nesmí setkat osobně, což ji přirozeně velice bolí.

*Zatím Arnoštova matka,
zvědúc pút svého děťátka,*

*pět set hřiven posla jemu,
synu svému jedinému,
pro tu vieru, jenž jmějieše,
že jie jediný bieše.
(v. 1 979 – 1 984)*

Další výjev stesku matky po synovi pozorujeme v části, kdy Arnošt statečně bojuje v Jeruzalémě proti pohanům. Současně jsou to i slzy úlevy, protože se dozví, že je přes veškeré životní útrapy stále ještě naživu.

*Uslýšec to jeho máti,
poče radostěmi plakati,
smutným srdcem vzdýchajíci,
viděti jej žádajíci.
(v. 5 599 – 5 602)*

Usilovně se modlí k panně Marii, aby se jí její „děťátko“ domů navrátilo zdravé co možná nejdříve.

*dřieve než se má dušička
rozdělí z mého srdéčka
(v. 5 616 – 5 617)*

Jakmile obdrží zprávu, že její milovaný Arnošt přijíždí domů a jí bude umožněno ho po tak dlouhém čase opět spatřit, tak *přenáramně veselá bieše a jejie srdce plesáše* (v. 5 762 a 5769). Proto samou radostí *ukrade tu políbenie* (v. 5 866), když se s Arnoštem konečně setká v klášteře, byť stále ještě potají.

Přesto však není matkou jen slepě podléhající a jasně vyjádří svůj názor, že Arnošt svou vinou výrazně zostřil Ottův hněv poté, co zabil Jindřicha. Nabádá tak Arnošta k tomu, aby se pokusil Ottovo rázné jednání pochopit.

*Pomni, synu, cos učinil,
kterak si proti němu zavinił,
že jsi zabil ujce jeho,
pána velmi velikého.*
(v. 5 893 – 5 896)

Domlouvá mu, že kdyby Otta zabil např. Arnoštova sluhu jakkoli vinného, situace by se v podstatě opakovala, jen aktéři by se vyměnili.

5.4 Indická princezna

V epizodě ze země „nosáčů“ se setkáváme s krásnou princeznou, jež se nalézá v nezáviděníhodné situaci. Agresivní tvorové se jí násilím zmocnili, připravili ji o rodinu a vůdce nosatých zamýšlí pojmout ji za manželku. Opět se dočítáme o její fyzické kráse, která však trpěla psychickým strádáním.

*Všecky vlasy zlatem svietiechu,
oči rarošové biechu,
bradka pěkná, ustka cudná,
kromě že bieše tak trudná.*
(v. 3 115 – 3 118)

Panna se nešťastně brání všem královým pokusům o sblížení, jelikož k němu chová viditelný odpor. Hlasitě nařiká, dovolává se boha, aby ji zachránil, zoufalstvím by raději umřela, než aby musela takto trpět. Jako žena neměla sama žádné šance k záchraně, byla vydána vůli netvorů jako skutečný zajatec, nikoli jako jejich potenciální královna a manželka jejich vůdce. Král se jí stále snaží objímat, vynutit si polibek či jiný tělesný kontakt, který se u budoucí manželky obecně předpokládá. Přestože se princezna chová tak zarputile odmítavě a nepřestává nařikat, královým úmyslem není jí ublížit. Pravděpodobně je jí neskonale okouzlen.

*Jakž koli král pohan bieše,
však nad tú pannú nechtieše
násilé nikoli zdiati,
jedno prvé jejie milost miati.*
(v. 3 375 – 3 378)

Ačkoli jsou Arnošt s Veclem rozhodnuti zachránit jí život, poté, co zabijí krále nosáčů, se na ubohou ženu vrhnou další čtyři netvorové a svými ostrými nosy ji uklovají k smrti. Těsně před tím, než princezna vydechne naposledy, se Arnošt pohoršuje nad nevkusným chováním nosatých. Opovrhuje jejich neúctou vůči ženám, prý kterýkoli jiný národ by se neuchýlil k tak hrůznému činu, paní by vždy ušetřili a spíše by bojovali s muži, než aby se podle a zbaběle vrhali na nebohé ženy. Ochrana žen, jejich cti, povinnost zacházet s nimi s úctou, to je pro dvorský epos tolik typické. Zavrženíhodné chování nosatých vůči králově vyvolené je s tímto vznešeným ideálem v ostrém kontrastu.

*že sú tě svými nosy klvali,
tomuť / jest také znamenie,
že tvář ženská žádná jim milá nenie,
aniž bude.*
(v. 3 440 – 3 443)

6 Tristram a Izalda

6.1 Historický přehled

První písemné zmínky příběhů s tristanovskou tematikou jsou zaznamenány přibližně od poloviny 12. století. Jako jedno ze zásadních témat západoevropské artušovské kultury bylo vyprávění o vášnivé lásce této dvojice přenášeno od středověku

až do současnosti. Putovalo přes Irsko a Británii, Francii, Německo, až se rychle rozšířilo do Itálie, na Iberský poloostrov, do Skandinávie, do Čech a Běloruska. Anglonormanské verze pochází od autorů Thomase a Béroula. Sahají právě do tohoto období a jsou považovány za jedny z nejranějších dochovaných.

V Německu zpracovali tristanovský motiv tři autoři: Eilhart von Oberg, Gottfried von Strassburg, který své značně kurtoazní dílo nedokončil, a Heinrich von Freiberg, jenž na ně navázal. Českému autorovi sloužila za předlohu právě německá verze Gottfrieda von Strassburg.

Český epos je značně rozsáhlý a svými devíti tisíci verši skutečně vyniká. Text se nám uchoval ve dvou exemplářích, z nichž jeden, strahovský, s datací roku 1449, je uložen ve Strahovském klášteře v Praze, a druhý, brněnský, s datací roku 1483, zůstává v Moravské zemské knihovně v Brně.

6.2 Nástin děje Tristrama a Izaldy

„Základní myšlenka básnické látky tristramské je věrná a neodlučitelná láska milenců; láska ta byla zanícena podle středověké víry kouzelným nápojem, nedbá překážek, kterými se proti ní staví utvrzený řád života rodinného i moc pozemská; na konec však tato láska podléhá tragicky ustáleným názorům a mravním řádům.“¹²

Tristram, hrdinský synovec krále Marka z Cornwallu, je poslán do Irska, aby tam vybojoval pro svého strýce krásnou královskou dceru, zlatovlasou Izaldu. Okolnosti ho donutí zabít Izaldina strýce Morolta a přemoci draka Sarpanta. Izalda Tristrama pokaždé vyléčí ze smrtelných zranění díky svým skvělým léčitelským schopnostem. Na lodi mířící za Markem do Cornwallu tito dva náhodně vypijí nápoj lásky, který však připravila Izaldina matka pro Marka s Izaldou, aby tak zajistila jejich vzájemnou lásku. Nedopatřením se ale do sebe naopak zamilují Izalda s Tristramem, přičemž působení nápoje lásky má trvat po čtyři léta, kdy bez sebe milenci nebudou moci žít jediný den, aniž by netrpěli.

Závazek králi Markovi však nemůže být porušen, takže k jeho svatbě s Izaldou nevyhnutelně dojde. A zde začíná série intrik a podvodů ve jménu šílené lásky Tristrama a Izaldy, kdy se snaží oklamat krále i celé království a uchovat svůj intimní vztah

12 Jakubec 1929: 277.

v tajnosti, v čemž jim pomáhá Izaldina služebná Brangenena. Nakonec však dojde k prozrazení a král Marek chce dát oba hříšníky popravit. Jim se však povede uprchnout do lesů, kde spolu žijí v chudobě a strádání, dokud nápoj lásky nepřestane pozbývat na účinku. Poté mezi milenci dochází k jisté vztahové únavě a oni se rozhodnou, že tedy zkusí jít každý svou vlastní cestou. Izalda lživě prokáže svou nevinnost a navrátí se manželovi. Tristram odjede do Británie, země krále Artuše. Na svých cestách se chová jako pravý hrdina, mimo jiné pomůže v boji králi Lavelinovi, jenž má za dceru též Izaldu, překrásnou Izaldu Bělorukou. Ta se nakonec stane Tristramovou ženou. Protože však Tristram stále myslí na Izaldu krále Marka, jeho manželka zůstává nedotčena ještě rok po svatbě.

Tristram tedy ani v manželství nezanechává snahy se irské Izaldě přiblížit, až je jedna z jeho lstí vyzrazena a on musí bojovat proti přesile, kterou sice přemůže, ale je osudově zraněn kopím s jedovým hrotem. Takovou ránu může vyléčit právě jen zlatovlasá Izalda. Tristram se svou ženou jedou na lodi a čekají na příjezd Markovy Izaldy.

Tristram požádá svou manželku, aby mu sdělila barvu plachet Izaldiny lodi. Je-li Izalda na palubě, plachty budou bílé, přijede-li pak loď bez ní, plachty budou černé. Žárlivá Běloruká Izalda však Tristramovi o barvě zalže. Zapře, že se Izalda blíží na lodi s bílými plachtami a odpoví manželovi, že lodní plachty mají barvu černou. S touto zprávou Tristram vydechne naposledy. Markova Izalda pak nad Tristramovou mrtvolou zemře žalem.

6.3 Izalda a její charakter

V eposu o Tristramovi a Izaldě je zřejmé, že nejdůležitější ženskou postavou je Izalda sama. Dle legendy byla Izalda dcerou Irského krále, která proslula svou krásou, výtečnými léčitelstvími znalostmi, ale i bystrým rozumem. Působí jako moudrá žena, a že se nedá lehko oklamat, dokázala hned na začátku příběhu, když si nenechala proradným šafářem namluvit, že on je tím statečným rytířem, který skolil draka Sarpanta. Sama jela na místo souboje, aby se nakonec přesvědčila, že tím statečným je Tristram. Už to je známkou důvěry ve vlastní úsudek, a také to dokládá jistou nebojácnost.

Můžeme ji také vidět jako člověka s velkým smyslem pro čest, a přestože se

jedná o ženu, v jejím chování rozeznáme i jistou dávku hrdinství a bojovnosti. Obzvláště se to týká části, v níž usiluje o Tristramův život, nehledě na to, že zabil Sarpanta a zbavil tak její zemi strachu, když zároveň připravil o život jejího milovaného strýce Morolta. Izalda sama se tu snaží uplatnit přísloví „oko za oko, zub za zub“.

*Všaks ty Tristram,
ačs koli zabil Sarpanda sám,
všakt' to nebude moci spomoci,
by mohl kudy s životem odsavad utéci!
Ty musíš tuto bez pochybenie mého zaplatiti
ujce a také já to chci sama pronésti
a krále sama chci přivésti nad tě,
at' on sám tuto ohlédá tě!*

(s. 34)

Je v tu chvíli pevně přesvědčená o správnosti svého názoru, že smrt může být odčiněna opět jen smrtí. Brangenena musí Izaldu velmi výmluvně přesvědčovat, aby Tristrama nechala žít a nakonec se za něho sama u svého otce postavila. Její neústupnost tak není úplně neoblomná a můžeme vypožorovat, že náhlý názorový obrat pro ni není až tak neuskutečnitelný vzhledem k tomu, že Tristram je přitažlivý muž a má za sebou mnohá hrdinství.

Pod vlivem nápoje lásky se její postava vyvine v ještě vášnivější osobnost, která je pro svou lásku ochotna obětovat cokoli, a zároveň se do popředí dostane pochybovačnost vyprovokovaná velkým strachem z prozrazení. Dokonce vyvrcholí usilováním o Brangenenin život poté, co se s ní vymění o svatební noci. Nevěří tak dokonce ani své věrné služebné. Čtenáři se v tu chvíli zdá, že je posedlá šílenstvím, i když ve své podstatě se jedná o prostý strach o život svůj i Tristramův, který vyústí až v rozhodnutí zbavit se nepohodlného svědka. Z jejích příkazů Brangeneniným potenciálním vrahům jde citelná hrůza, nutno autorovi přiznat opravdové mistrovství slova.

Urozumějte mému umyšlení tajně,

*pojmuč ji tajně ved'tež ji do lesa,
třebaliť, učiňte z nie ruská koleša!*

(s. 42)

Na druhou stranu značně ochabuje její smysl pro spravedlnost související i s uznáním vlastní viny, když poté obviňuje panoše pověřené Brangeneninou vraždou a vyhrožuje jim smrtí.

*Ach, běda mně těch pověstí,
neměla by vás země na sobě nésti!
Vý morděři nesčestní,
ve všech vašich činech nectní,
že ste kdy to směli učiniti!
Proto káží vy oba oběsiti.*

(s. 43)

Vlastní prohřešení si nepřipouští a vinu svaluje pouze na sluhy, nazývá je „*nectnými morděři, horšími než pekelní ohaři*“. Jedná, jakoby si vůbec neuvědomovala skutečné důsledky svého rozhodnutí. Ve stejné euforii prožívá i zjištění, že Brangena je naživu. Ověřila si tím Brangeneninu naprostou loajálnost vůči sobě, avšak způsobem snad až příliš krutým.¹³

Schopnost nenechat se nachytat je jednou z tváří Izaldiny schopnosti bystrého a rychlého uvažování. Díky těmto vlastnostem uniká ze situací, které by ji jinak stály čest i život. Prokazuje to především při zkouškách věrnosti, kterým ji podrobí častokrát její manžel, král Marek. Izalda umí velmi flexibilně reagovat na změny, je pohotová a díky svému osobnímu kouzlu i velice přesvědčivá. Hraje dobře svou hru na nenávisť vůči Tristramovi.

Já chci raději umřieti,

¹³ „*Je-li Izoldina povaha náhle zobrazena jako krutá nebo dokonce hrozivá, musíme vzít na vědomí, že mužští autoři charakterizovali vzájemné vztahy žen z artušovských dob včetně Ginevry jako vzájemně nepřítelství přátelské.*“ Fenster 1996: 27.

než Tristrama za poručníka vzieti

(s. 47)

Důvodem odporu vůči němu je velice chytrá záminka. Nemůže prý Tristramovi odpustit, že je vinen smrtí strýce Morolta.

*Ba, i kterak by to mohlo býti,
by se on mohl mně slíbiti,
kdy je ujce mého zabil,
mého otce všie radosti zbavil?*

(s. 47)

Zdá se to být Markovi vpravdě pádným důvodem, takže potlačí žárlivost a Izaldě následně odpouští. Paradoxně si přitom ještě chválí, jak ctnostnou ženu získal.

Zmíněná Izaldina pohotovost v reakcích je zcela zřetelná ve scéně, kdy se s Tristramem chystá sejít pod lipou, na níž číhá Tristramův falešný přítel Melot s králem Markem. Izalda velmi rychle vyrozumí z Tristramova nezvyklého jednání nějakou nepředvídanou okolnost a dokáže se zachovat přesně tak, jak si to situace žádá. Dokonce sama kvapně vymyslí způsob, jakým obelstít skryté špehy, znovu sehraje scénu, v níž dává najevo, jak velice je jí schůzka s Tristramem proti mysli.

*Tristrame, mně jest srdečně žel,
žes ty sem kdy jíti směl
a hledáš se mnú pozdě rokovanie.
Budu já mieti proto porokovanie
od krále, pán svého,
nade vše živé milého.*

(s. 52)

Král Marek se tím opět ještě více utvrdí o jejích čistých úmyslech a proklíná záškodnického Melota, že ho svedl k takové pošetilosti. Jedním z často používaných

Izaldiných triků, jak ze sebe setřást podezření, je právě ono neustálé ujišťování svého okolí o tom, jak velice svého manžela miluje.

Postavu Izaldy bychom mohli označit za značně komplikovanou, je ženou mnoha tváří. Na jedné straně bojuje za svou lásku proti krutým hříčkám osudu, na straně druhé se musíme ptát, zdali bylo nutné používat způsobů skutečně nevybíravých k dosažení svého cíle. Mnohokrát bychom mohli říci, že se řídila heslem „úcel světi prostředky“.

Zcela s jistotou ji však musíme považovat za ženu neobvykle statečnou, jejíž kuráž byla na tehdejší dobu nevídaná. Nebála se lsti, nenechala se snadno zastrašit, neostýchala se pro svůj cíl obětovat jiné. Jistá dávka arogance a sobectví jí pomáhala prodat se světem plným špehů, světem, v němž vládli muži, a to absolutně.

Je otázkou, zdali ji za její bezostyšnost soudit či nikoli, vezmeme-li v úvahu čas, postavení a situaci, ve které se nacházela. Díky hierarchii a pravidlům, jimž se musela odmala podřizovat, nebylo snadné vydobýt si věci, jež nám dnes připadají samozřejmé a snadno dostupné. I když se jedná jen o epos, kterému kouzla a čáry dodávají nereálný pohádkový nádech, přesto je stále odrazem doby, v níž vznikl. Doby, kdy manželství bylo institucí nerozlučitelnou, kdy ženská nevěra byla zločinem hodným maximálního opovržení a potrestání, kdy sňatky byly dohodnuty předem jako dobře promyšlená a nejlépe oboustranně výhodná smlouva. Kdy láska mezi dvěma lidmi nebyla sama o sobě důvodem, natož podstatou celoživotního svazku. Mnoho žen tento fakt zkrátka muselo přijmout a smířit se sním, to však nebyl případ Izaldy. *„Jaká byla Tristanova Isolda? Nepředstavujme si žádnou éterickou bytost. Její tělo bylo pružné, ale byla z něj cítit síla. Byla ideální partnerkou rytíře, kterou neunaví dlouhá jízda na koni, a která je schopná odvážných a rázných činů. Nebála se nebezpečí, unikala intrikám, a bylo-li třeba, lhala.“*¹⁴

¹⁴ Koutský

6.4 Izalda ve vztahu k mužům a okolí

6.4.1 Izalda a král Marek

Izalda přirozeně nemohla milovat krále Marka touž vášnivou láskou, kterou prokazovala Tristramovi, nicméně neměla žádný důvod svého manžela nenávidět. Marek Izaldu naopak velice miloval a opravdu mu záleželo na tom, aby s ním byla šťastná. Nelze říci, že by Izaldu jakkoli zlomyslně těšilo, že Marka podvádí a opakovaně zrazuje, avšak v jejím případě nebylo možné si pomoci, jelikož účinek nápoje lásky byl daleko silnější než sebevětší morální zábrany. Nezbyvalo než do posledka využít svých schopností, inteligence a odvahy, aby se jí podařilo Marka obelstít. Zároveň se nedá vyloučit, že jí byla vlastní i jistá dávka ženské prohnanosti, které bylo jistě třeba, když se odvážila o svatební noci poslat na svatební lože místo sebe Brangenenu.

Nicméně se jí dlouho daří zdárně Marka klamat, čímž ho v očích všech dokonale zesměšňuje. Marek, jak postupně věří skutečnosti, že je zrazován, a jak naslouchá záštiplným radám bezcharakterního Melota, se pak skutečně začne chovat dětinsky a nedůstojně vzhledem ke svému postavení krále. Připomeňme scénu, kdy čeká schovaný ve větvích stromů, aby mohl Izaldu přistihnout a získat pádný důkaz o jejím románcu s Tristramem. Pozice mocného krále tzv. „na čekané“ mu na vážnosti nijak nepřidává. Ale jeho chování lze snad omluvit bezradností, zoufalstvím a šířavou žárlivostí očividně klamaného muže.

Marek jako Izaldin manžel a zároveň její král má právo vyžadovat od své ženy plnění jistých povinností, které z takového statutu vyplývají. Izalda jako žena má být králi poslušná a očekává se od ní věrnost, reprezentace a samozřejmě dědic. Nic z těchto očekávání však Izalda nesplní. Velmi dobře se jí daří hrát hru, kterou Marka opakovaně obelhává a dává mu falešné a zavádějící důkazy o své bezmezné lásce a o pohrdání Tristramem.

*Já chci raději umřieti,
než Tristrama za poručníka vzieti!
Neb ten jistý Tristram*

mrzí mě jako črt sám.

(s. 47)

Ačkoli Marek v momentě nejhlubšího ponížení svého majestátu pošle Izaldu na hranici a usiluje o její život i život Tristramův, pravděpodobně se jedná spíše o čin zrozený ze vzteku, protože jeho milostné city vůči Izaldě zdaleka nevyprchaly. On byl přece schopen vzít ji k sobě zpět i po letech, které Izalda strávila mimo jeho dům sdílející nuzné lesní obydlí s jiným mužem, s Tristramem. Opět obměkčila jeho srdce, znovu se jí podařilo ho obelstít a lživě mu přísahat na svou nevinnost. On jí to dovolil a jí se ještě několikrát povedlo zneužít jeho důvěry.

Přestože v samém závěru vyprávění král zjišťuje, že Izaldiny sliby a ubezpečování byla jen prázdná slova, naposledy jí odpouští, jelikož pravda o její bezmoci postavit se kouzlu nápoje lásky ho dojíká. Lituje, že o ničem neměl dříve ani tušení. Při své dobrotě by byl totiž schopen se své lásky i dobrovolně vzdát.

6.4.2 Izalda a Tristram

„Denis Rougemont to napsal, mnohokrát to bylo opakováno a je to pravda, ve 12. století Evropa objevila lásku.“¹⁵ Příběh Tristrama a Izaldy tomu přesně odpovídá. Akcelerátorem jejich vztahu se stal nápoj lásky, který milenci vypijí na lodi po odjezdu z Irska. Kouzelný nápoj působí jako rámec celého příběhu, jímž jejich láska začíná, ale nevyhnutelně i končí. „Jedním z románových klišé byl v oné době i požadavek, aby dáma zachovala svému milenci věrnost i před svým manželem.“¹⁶

Vztah mezi Tristramem a zlatovlasou Izaldou je typicky milenecký. Hledají veškeré možné způsoby, aby se spolu mohli setkat alespoň na okamžik. Volí i nebezpečí a jsou ochotni obětovat maximum. Jejich příběh je naplněním *„věčně staré i věčně mladé myšlenky o dvou bytostech lnoucích k sobě náruživostí nepřekonatelnou, jež ruší všechny svazky rodinné a běžné názory společenské, básnický vděčné látky o dvou bytostech, které jsou-li násilně odloučeny od sebe, umírají žalem a touhou.“¹⁷* Když

15 Duby 1997: 73.

16 Koutský

17 Vlček 1960: 38.

jsou spolu, existují jen jeden pro druhého.

V době, kdy se skrývají v lese, mají na sebe mnoho času a naprostý klid. Zde však také dochází k jakémusi propadu jejich vztahu, jelikož žít život, na který nebyli zvyklí, a který je neobvykle těžký, se časem stane skutečným problémem. Nedostatek potravy, chatrné ošacení i značné nepohodlí je jim opravdovou životní zkouškou. Začíná jim scházet komfort královského dvora a na jejich vztahu se projevuje vyčerpání. Nápoj lásky postupně přestává působit a oni pomalu zjišťují, že by bez sebe možná dokázali žít.

*přebýváve tu v lese skrytě,
až zby otrávenie dřevnieho pitie,
pro něžto biechu sě jako pominuly.
Když to pitie svú moc ztrati,
ta milost nemože mezi nimi trvati.*
(s. 65 – 66)

Dochází tedy k jejich odloučení. Tristram Izaldu vrací po jistých peripetiích králi, a ten ji po svolání rady opět vezme k sobě. Tristram je ovšem ze země vypovězen. Izalda začne znovu žít jako královská manželka s Markem na jeho dvoře. Tristram se coby pravý hrdina nejprve životem doslova probíjí. Za nějaký čas si ale najde ženu, krásnou Izaldu Bělorukou, která se stane jeho manželkou.

6.5 Vztah Izaldy Běloruké s Tristramem v kontrastu s Izaldou

Tristram po odchodu z Markovy země pomáhá v boji královskému otci krásné panny - Izaldy Běloruké - s níž se později ožení. Shoda ve jméně Izalda možná není zcela náhodná a mohlo jít i o autorův záměr upozornit na rozdíl mezi chováním Tristrama vůči první Izaldě a vůči jeho nastávající choti. Rozdíly jsou zcela zřetelné. Zatímco Tristrama s původní Izaldou spojuje vášnivá láska, manželství s Izaldou Bělorukou se jeví spíše jako svazek přátelský. Tristram po své manželce nijak zvlášť netouží, nedočítáme se o žádném silném citovém poutu ani o nehynoucí lásce. Izalda sama by pravděpodobně ráda žila život hodný manželky, i když je vůči němu emočně

daleko chladnější než její předchůdkyně.

Tristramova mysl stále utíká zlatovlasou Izaldou, od níž se jeho srdce nedokáže odtrhnout. Přirozeně tak své manželce nemůže poskytnout to, co by si zasloužila. Izalda Běloruká tak stále zůstává na druhé koleji a jako žena ve vztahu strádá, jelikož v něm nedochází manželského naplnění.

*Tuž od toho času, jakž ji za ženu vzal,
tělesně jie nikdy nepoznal.*

(s. 80)

Předstírat horoucí lásku své choti Tristram jednoduše nezvládá a jako manžel naprosto selhává. Chová se k ní sice s úctou, ale to novomanželce nestačí. Takové chování dokonce uráží i ostatní příslušníky její rodiny, kteří to považují za naprosto nepřípustné a nedůstojné královské dcery. Tristram se díky tomu ocitá znovu málem ve smrtelném nebezpečí.

*Tristram naší sestru klamá,
kteráž mu jest za manželku dána,
nechtě s ní přebýváti, jakžto slušie -
móž proto zbyti své dušie.*

(s. 80)

Smrti se Tristram vyhne jen díky tomu, že svému švagrovi Kaedinovi dokáže, že poněkud vlažný cit, který k němu chová jeho vlastní žena, se nedá srovnat s tím, s jakou vřelostí ho miluje Izalda na Markově dvoře.

*Izalda, tvá sestra, má žena
od toho času, jakž jest se mnú složena,
nebyla se mnú nikdiež ochotně,
milujíc mě u přiezni v dobrotě,
jakž by žena měla učiniti svému muži.*

*Toběť směle pověděti smiem,
že jedna krásná pani jest,
ta má viece mého psa v čest
než tvá sestra mě samého.*

(s. 81)

Nehledě na to, jaké city k sobě manželé vzájemně chovali, se Krásnoruká Izalda stala jen další oklamanou obětí v příběhu sobecké lásky, která jakoby si žila svým vlastním životem a nemilosrdně postupně stravovala všechny zúčastněné. Není divu, že na lodi směřující za Markovou Izaldou manželka Tristramovi zalže o tom, jakou barvu mají plachty na Izaldině lodi doopravdy.

*Toť beru na svú přísahu,
nepovědělať bych křivdy svému vrahu,
než žeť mají na lodiech plátno černé,
ot pripravenie přeliš ztvrné.*

(s. 98)

Cítí se podvedena, žárlí a je zklamaná. Zcela jistě oprávněně. Tato lež jí však k ničemu nepomůže. Tristram jí zemře před očima s myšlenkami na první Izaldu. Jedinou, kterou miloval doopravdy.

Vzájemná rivalita a nenávisť obou jmenovkyň se projeví téměř v zápětí. Když Izalda a Izalda Běloruká setkávají na Tristramově pohřbu, praští Izalda Tristramovu manželku do boku se slovy:

*Ty jsi jako vlk, ješto béře ovce!
I neumieš svého muže plakati!
Jáť po něm umiem lépe lkáti!*

(s. 100)

Tragický konec se rychle blíží. Poté, co Izalda odklopí víko Tristramovy rakve

a dá mu poslední polibek na ústa, se její srdce začne *bez milosti lámati* (s. 100) a ona náhle umírá po boku své životní lásky.

6.6 Tristram, Izalda a nápoj lásky

Otázkou zůstává, jak nezbytnou roli sehrál v jejich vztahu kouzelný nápoj lásky. Budeme-li se držet toho, co je zmíněno přímo v textu, tedy že účinek tajemného elixíru přestal působit již v době, kdy se pár dobrovolně rozhodl rozejít po dlouhodobém živoření v lesích, jak je pak tedy možné, že jejich následné odloučení přesto způsobilo oběma smrt? A bylo ho vůbec už na začátku potřeba k tomu, aby se do sebe tito mladí lidé zamilovali?

Ještě než Izalda zjistila, kým Tristram doopravdy je, a měla ho pouze za hrdinu, který zvítězil nad drakem Sarpantem, veškerá péče o něho jí dle obsahu veršů skutečně činila potěšení:

*Tej panně bylo to velmi milo
a všelijak bylo jí libo.*

(s. 34)

*Tu velmi vesele ta panna
toho reka zmyvši mastí obmaza
drahú všechny jeho bolesti.*

(s. 34)

Dokonce uvažuje o tom, co více by pro něho ještě mohla udělat. Náhodou tak při čištění jeho meče najde štěrbinu, do níž pasuje úlomek, jenž se odštípl, když Tristram bojoval s Moroltem, Izaldiným strýcem, který tento boj nepřežil. Na okamžik její city ochladnou a sama chce vydat Tristrama spravedlnosti coby vraha. Brangenena, její věrná služebná, tomu však svou moudrostí zabrání, přiměje Izaldu uvědomit si, že díky Tristramovi nebude provdána za prolhaného šafáře, který bezostyšně tvrdil, že to on nad drakem zvítězil. Tu se Izaldiny city opět obrátí, přikáže Tristrama královsky obléci a znovu jedná jako dříve.

*Tepruv ta panna právě milovně
přitulí jeho k sobě srdečně,
(s. 35)*

Příběh pokračuje tím, že Izalda dobrovolně vyprosí na svém královském otci pro Tristrama odpuštění za Moroltovu smrt. Připomeňme si jen, že toto vše se odehrálo ještě před požitím nápoje lásky. Vzhledem k Izaldině bystrému úsudku bychom se mohli též domnívat, že jednala z čisté vypočítavosti, jelikož šafáře si vzít nechtěla. Ale ona se o Tristrama s radostí starala ještě v době, kdy vůbec netušila, že on je tím hledaným vrahem jejího strýce. Izaldina snaha byla tedy upřímná, nezaložená na vychytralosti, nýbrž na dobrých úmyslech.

6.7 Povaha komorné Brangeneny a její vztah k Izaldě

Izalda, přestože je hlavní ženskou hrdinkou příběhu, není jedinou výraznou ženskou postavou. Charakter její věrné služebné Brangeneny bezpochyby stojí za analýzu.

Brangena je prototypem dokonalé komorné, jakou si Izalda mohla přát. Je zcela loajální, plní rozkazy své paní, a to i takové, které se zcela pochopitelně přičií jejímu přesvědčení. Snaží se Izaldě ze všech sil pomáhat, čímž sama sebe uvrhuje v nebezpečí. Je Izaldě dobrou rádkyní, která umí zkrotit výbušnou a impulzivní povahu své paní. Radí moudře, promyšleně a vždy správně. Dalo by se říci, že ač je Brangena ženou, v její oddanosti je cosi rytířského. Svou velitelku miluje láskou čestnou, bezelstnou a spolehlivou. Spolu se svou královnou bojuje dokonce za její vlastní lásku. Je vždy připravena dát svůj život za Izaldin.

To vše podstupuje, aniž by si nárokovala jakékoli zvláštní zacházení, pocty nebo výhody. Její charakter je v mnohém daleko vyspělejší a ryzejší než Izaldin. Brangena se neuchyluje ke lstem, podvodům a prohnáním, snaží se pokaždé jednat co možná nejčestněji. A pokud již je donucena ke klamu, nikdy to není z její vlastní vůle, nýbrž z vůle a momentálních potřeb Izaldiných.

Brangenin silný citový vztah ke své paní můžeme dokázat už ranými verši ve fázi, kdy Izalda i Tristram poprvé prožívají smrtelná muka, když podstupují první bolestnou zkoušku z odloučení ještě na lodi. Každý z nich, uzavřen odděleně ve své

kajutě, trpí odtržením od druhého. Brangenenino měkké a dobré srdce nedokáže snést pohled na ztrhanou a nemocnou tvář své paní a bezedné zoufalství Tristramovo. Brangenenena by raději za oba obětovala svůj vlastní život, než aby musela přihlížet jejich neštěstí.

*Co máme činiti my hubení,
dříve než máme ztratit pána a paní,
já bych raději s nimi umřela,
mohla-li bych, a to bych neproměnila!*
(s. 39)

Brangenenina loajalita vůči Izaldě prochází asi nejtěžší zkouškou v době, kdy je svou paní žádána o velmi neobvyklou službu, tedy o to, aby ji nahradila na svatebním loži s králem Markem. Tomu se Brangenenena velmi usilovně brání a zprvu to vypadá, že tento požadavek je už příliš troufalý. Ač je pouhou královninou poddanou, i tak má právo na zachování vlastní cti.

*Ne tako, moje milá králová,
nestaneť se podlé tvého slova!
Však sem toho nezaslúžila nikdy,
ani proti tobě provinila kdy!
Já sem tobě slúžila velice,
to môžeš pomnieti, ačť se chce,
protož nechajž mne s pokojem,
neb toho neučiním, to viem!*
(s. 41)

Slova věrné komorné znějí rozhodně a přesvědčivě, avšak i tentokrát nakonec Izalda dosáhne svého. Dobrotivá Brangenenena podlehne jejímu naléhání a úpěnlivým prosbám a slíbí, že i toto královnino přání vyplní, i když dobrovolně by to nikdy neudělala.

Tragické je, jakým způsobem se jí Izalda za tuto oběť odvděčí. Ze strachu, že by

Brangenena mohla najít v králi zalíbení a celou lest nakonec vyzradit, pošle na ubohou služebnou dva irské panice, aby ji v lese zabili a jako důkaz přinesli královně ukázat její vyříznuté srdce. K vraždě nakonec zásluhou uvážlivosti obou Irů nedojde a Brangenena se vrátí zpět živá a zdravá, připravená Izaldě opět věrně sloužit, ačkoli si je vědoma toho, jak nečestně se k ní královna zachovala. Naskýtá se nám tak skvělá příležitost k porovnání obou charakterů. Jak si můžeme všimnout, Izalda je na rozdíl od Brangeneny schopna nejhorší podlosti, jen aby sobecky ochránila samu sebe před zkázou. Brangenena je naopak věrná až za hranici běžné tolerance, svou paní neopouští, dokonce k ní ani nechová nenávisť, ale je dále její důvěrnou služebnicí, jako by se nic nebylo stalo.

Má smrt buď jí odpuštěna,

Bóh daj byla všudy ctěna!

(s. 43)

Takto oddaně Izaldě sloužila až do samého konce. Smrt své paní a Tristrama nemohla přenést přes srdce, přestala vycházet na denní světlo a nakonec se nechala dobrovolně zadržet v koutě, kde si počkala na milosrdnou smrt.

7 Tandariáš a Floribella

7.1 Historický přehled

O příběhu Tandariáše a Floribelly se prvně dozvídáme od Pleiera, autora třináctého století, jenž byl původem z území dnešního Rakouska a jehož verze nesla název Tandareis und Flordibel. Pravděpodobně tento příběh sepsal v Salcburku mezi lety 1240 - 1270.¹⁸ Pleier se údajně dovolával jakési francouzské předlohy, „*neznáme*

¹⁸ Thomas 2005: 176.

však žádné francouzské dílo, které mu mohlo být předlohou. Snad si předlohu prostě vymyslel proto, aby (v době, kdy literatuře udávala Francie tón) vzbudil větší zájem o své skládání.”¹⁹ Český Tandariáš a Floribella patří k jednom z nejlépe vyvedených textů rytířského, potažmo dvorského eposu zachovaného na našem území.

7.2 Nástin děje Tandariáše a Floribelly

Kravec Tandariáš tu nejprve oddaně slouží své vyvolené dámě a z této služební pozice se poté vyvine milostný vztah. „*Tento romantický příběh jest obměna téže ideje, jako je v Tristramu, ideje věrné lásky dvou srdcí. Jenže Tristram a Izalda nesnesli odloučení ani na den, neměli-li zahynout milostnou touhou, Tandariáš a Floribella naopak podstoupili zkoušku dlouhou odloučeností od sebe, oba nakonec překonali překážky a spojili se v manželství, kdežto Tristrama a Izaldu láska sklátila v předčasný hrob.*“²⁰

Krásná indická princezna přijede na dvůr krále Artuše, aby u něj našla ochranu. Artuš jí musí slíbit, že bude přísně střežit její ctnost a potrestá každého, kdo by se pokusil Floribelly zmocnit, i kdyby ona sama k tomu dala svolení. Artuš samozřejmě ochotně přislíbí. Floribelle přidělí za sluhu pohledného kravce Tandariáše, který je poslušně připraven každé ráno u jejích dveří vždy zcela k dispozici. „*Vstává den ode dne dříve, aby vyzkoušela Tandariášovu oddanost, přičemž tato zkouška bývá v tomto veršovaném románu typickou příležitostí pro ironii.*“²¹ K zamilování tentokrát není třeba žádného nápoje lásky, stačí jen Floribellina krása a přívětivá povaha.

Tandariáš se nejprve snaží své pocity tajit, ale jeho všudypřítomnost a úslužnost ho dost možná prozradí Floribelle ještě dříve, než se při krájení chleba, uchvácen Floribellinou blízkostí, řízne do prstu. Princezna se dožaduje pravdivé odpovědi na otázku, co ho tolik rozrušilo, až se jí Tandariáš upřímně vyzná ze své lásky a obdivu. On Floribelle přirozeně také není lhostejný a dvojice spolu brzy zosnuje romantický útěk k Tandariášovu otci. Tato zrada krále Artuše samozřejmě rozčílí. Chce dostat slibu, který Floribelle dal a je připraven s Tandariášem bojovat. Avšak ke krveprolití nakonec nedojde. Artuš oba milence soudí a rozhodne, že se Tandariáš musí o Floribellu nejprve

19 Dějiny české literatury I. 1959: 132.

20 Jakubec 1929: 279.

21 Thomas 2005: 178.

zasloužit. Má Artuše svými hrdinskými činy přesvědčovat tak dlouho, dokud mu král nepovolí se s Floribellou oženit. Ta bude do této doby pobývat na Artušově dvoře.

Tandariáš se v tomto čase utká s obry, přemůže pohanského knížete i trpaslíka s levharty, bojuje s dalším pohanem a s krutým tyranem krásné panny. Všechny své poražené protivníky posílá Floribelle, která je Artušovi představuje jako důkazy Tandariášovy statečnosti a udatnosti. Artuš nakonec svolí k Tandariášově návratu a odpouští mu.

Shodou okolností je tou dobou kralevic zajat ve věži, ale postará se o něho krásná kněžna, jež je sestrou jeho věznitele. Díky ní se posléze dozví, že mu Artuš odpustil a je přizván ke klání, kterým je Floribella přítomna. Tandariáš na turnaje dorazí v utajení a každý z nich vyhraje, Floribella ho však nepozná a žije v domnění, že je mrtev. Artuš dá Tandariáše hledat a za jeho nalezení přislíbí odměnu. Tandariášův věznitel se v tomtéž čase dozví, že vězeň je stále naživu, a dojde ke smíru. Tandariáš se poté vrací do Artušova království, kde je mu veřejně odpuštěno a povolen sňatek s Floribellou.

7.3 Floribellina povaha ve vztahu k Tandariášovi a králi Artušovi

Princezna Floribella je nám v souladu se soudobými požadavky na charakter a vzhled vznešené panny představena jako osobnost skutečně hodná svého postavení.

*Panna jede k tvému dvoru,
i k tomu ke všemu sboru
a ta mi se tak krásná zdá,
že veš svět kraššie nemá,
(v. 25 – 28)*

Na dvůr krále Artuše přijíždí sice coby sirotek, který *otce, matky nemějieše* (v. 57), ale to neznamená, že by přijela bez prostředků.

Na niež rúcho drahé bieše,

*to jakžto v ohni hoříeše
od tak drahého kamenie,
že tu ižádného nenie,
(v. 43 – 46)*

Jakožto osiřelá a dosud neprovdaná mladá žena urozeného původu se patrně musela uchýlit pod ochranu někomu, kdo by dohlédl na její jmění i čest a zaštitil tak její dobrou pověst do budoucna. Král Artuš jí tuto podporu rád poskytl.

Poté, co dostala za sluhu Tandariáše, nemohla si nevšimnout jeho zájmu o její osobu. Jednala vychytrale jako typická žena, která se proto, aby se ujistila, je-li její domněnka správná, doslova snažila Tandariáše nacytat. Nevedl ji k tomu však žádný zlý úmysl. Každé ráno jí mladý šlechtic nosil čerstvou vodu na umytí, a to tak neúnavně, že ona:

*Nemohla tak ráno vstáti,
by ho nenalezla tu státi
před komňatú v které době.
(v. 128 – 130)*

Právě tato zkouška jeho citů dokazuje, že ani jí nebyl ten *mládenec zrostlý, biely* (v. 116) nijak lhostejný.

Není však zdaleka povahy tak lstivé, neřku-li až trochu prohnané, jako byla Tristramova Izalda. Floribella působí jako žena výrazně křehčí, něžnější a ne tak výbojná. Je také velmi moudrá, ale poněkud umírněnější a uvážlivější než Izalda. Nenechala se tolik vláčet svými vášněmi, jelikož její povaha nebyla impulzivní. Současně si je vědoma svého postavení daného královskou urozeností a zároveň svým pohlavím, a to v tom smyslu, že se chová sebevědomě, hrdě a jedná přímo. Nebojí se zeptat a není přehnaně stydlivá. Přesto vše, co říká, pronáší přívětivě. Pro příklad vezměme příhodu, kdy se Tandariáš řízne do prstu vinou vlastní nepozornosti, jelikož je Floribellou zcela pohlcen:

Vstaň, pověz mi, co jsi myslil,

*zdali jsi sebe proč nečil,
ješto svú ruku krájel?
Co jsi ten čas na mysli měl,
kdyžto před stolem stojieše
a tu sebe zapomanul bieše?*
(v. 158 – 163)

Když se jí Tandariáš přizná k pravé příčině své nepozornosti, nehraje s ním žádné hry, kterými ženy občas rády trápí své oddané obdivovatele, nýbrž se mu upřímně ze svých citů vyzná také. Bez zaváhání, bez jakékoli potřeby manipulace či dalších zkoušek. Je vřelá a opravdová. Nebojácně přistoupí na smělý plán útěku, přestože si je plně vědoma, že krále Artuše tento čin velice rozhněvá a budoucnost se neobejde bez boje.

Ke cti Floribelle slouží fakt, že se nenechala ovlivnit romantikou útěku nebo náhlou příležitostí být s Tandariášem o samotě. Nadále si zachovávala svou čest a opět se tedy zachovala zcela jinak než Izalda, která Tristramovi podlehla. Floribella trpělivě a dlouho čekala na dobu, kdy bude Tandariášova podle práva, a jak je zřejmé z níže citovaného verše, ani Tandariáš nenaléhal.

*Až by mohli milost mieti,
od krále Artuše prosbú,
tepruv chtě Tandarius libú
Floribellu ctnú pojeti
a s ní vežde rozkoš mieti.*
(v. 256 – 260)

Je poměrně zajímavé, jaký postoj k Floribelle zaujímá právě sám král Artuš. Celou dobu ji ctí jako svého vzácného hosta a chová se k ní velmi vstřícně. Jakmile však dojde k jejímu útěku s Tandariášem a on je začne pronásledovat, hrozí jí stejné nebezpečí smrti jako Tandariášovi coby potenciálnímu únosci. Nic platné, že jejich vzájemný vztah byl do té doby tak kladný. Artuš totiž jedná jako pravý rytíř i v této situaci, která nám může připadat až lehce paradoxní. Král se zařídí přesně podle dohody,

kteřou spolu s Floribellou uzavřeli. Je pro něho naprosto irelevantní, že princezna byla k útěku zcela svolná a nejednalo se o únos v pravém slova smyslu. V jejich vzájemné úmluvě totiž stálo:

*Chtěla bych zde ráda býti
na tvém dvoře, jsúc v tvé kázni.
Pakli by byl kto bez bázni,
jenž by se k mé necti tázal,
aby hemu hlavu stieti kázal.
Pakli bych já na to chtěla,
bych túž vinu na se jměla.
(v. 81 – 87)*

Můžeme se na tuto situaci dívat také tak, že Floribella svým činem, tedy tím, že předstírala nemoc, aby tak napomohla plánovanému útěku, na sebe přivolala Artušův hněv. Není pochyb o tom, že by to byl hněv spravedlivý. Vždyť si vlastně dovolila podvést samotného krále. On se o ni dobrovolně staral, s nejlepšími úmysly ji vzal pod svou ochranu a ona se mu odvděčila tím, že tajně uprchla se svým milým.

Floribella Tandariáše milovala velice oddanou láskou, její trpělivost byla obdivuhodná. Dokázala na něho čekat drahnou dobu. Zároveň se však ještě před sňatkem ukázala být velmi schopnou partnerkou, která se snažila Tandariášovi všemožně pomoci, aby se mu podařilo co nejdříve u Artuše vybojovat milost. Bez její snahy, pokud by jen nečinně vyčkávala, by se těžko povedlo Artuše obměkčit. V příběhu je mnohokrát naznačeno, že se zajatci, které jí Tandariáš tak často posílal, mohla nakládat dle libosti a mohla je nechat i popravít. Ona je však vytrvale dál posílala za králem jako důkaz Tandariášovy nezdolné vytrvalosti. Poté se o všechny dobře postarala, dala jim najíst, napít, nechala je odpočinout a nakonec je pustila na svobodu, což jen opět dokazuje, že neměla potřebu se mstít, její povaha neměla kruté rysy. Chovala se ke každému s vlídnou laskavostí za každé situace.

*Panna jide pryč u péči,
učini bydllo věžňóm těm*

*dobré, káza třetí den těm všem,
by jeli domov, kdežto kto byl.
(v. 689 – 692)*

7.4 Další ženské postavy v eposu Tandariáš a Floribella

Floribella není jedinou ženskou postavou, která se v příběhu objevuje. Na své dobrodružné výpravě za znovuzískáním cti a důvěry krále Artuše se Tandariáš setkává s mnoha dalšími urozenými dámami, kterým po rytířském způsobu pomáhá z nouze. Královnu osvobodí od obtížného trpaslíka, další královně navrátí zemi okupovanou poživačným pohanem a donutí krutého králevice poslat princeznu zpět k otci.

Ve všech těchto případech se mužské postavy chovaly k ženám neuctivě a jediným jejich zájmem bylo si je podrobit. Neváhali toho dosáhnout i násilím. Poslední z nich dokonce pannu surově bije jen proto, že si ho odmítla vzít, ačkoli její otec sňatku přál. Králevic to chápe jako podvod, který zasluhuje fyzicky potrestat. Jak si můžeme všimnout, ne všichni zmínění muži se řídili rytířskými zásadami. Naopak, osočovali si právo ženu vlastnit jako kteroukoli jinou věc, a pokud se odmítala podvolit, nezdráhali ji ponížit, jak nejhůře to šlo.

Hned v zápětí, když Tandariáš nese dívku v náručí k otci, potká knížete, který se rozhodne, že panna musí být jeho. Verše jako *Já vezmu onomu ženu*. (v. 1 211) nebo *Daj tu ženu*. (v. 1 219) naprosto jasně vypovídají o zcela nelichotivém postavení žen v tehdejší společnosti.

Vzhledem k tomu, jak dvorně a vpravdě rytířsky se Tandariáš ke všem dámám choval, a jak přitažlivý zevnějšek pravděpodobně měl, nebylo divu, že mnohé z nich tajně doufaly, že si je vybere za manželku.

Poslední z kněžen si dokonce opakovaně vymáhá na Tandariášovi slib, že se k ní opět po turnaji vrátí:

*Slib mi věru svú,
vyprávím tě se vši přípravú,
aby mi se vrátil zasě.
(v. 1 319 – 1 321)*

*Chceš slíbiti,
ke mně se opět vrátiti
i býti v mém vězení,
doněvadž libo mému chtění?*
(v. 1 562 – 1 565)

Tandariáš samozřejmě slíbí, ale poctivé to od něho není. Právě ona poslední kněžna mu zachránila život, dobrovolně se o něho starala, když ho její bratr chtěl nechat zemřít hladem ve věži. Poskytovala mu tajně lékařskou péči, potravu a později i výstroj na turnaje, ačkoli na nich Tandariáš bojoval proti jejímu vlastnímu bratrovi a vážně ho zranil. Není pochyb o tom, že ochoty a důvěry krásné kněžny využívá jen ve svůj prospěch, aniž by s ní měl vážné úmysly. Floribella je, zdá se, opravdu jedinou ženou, pro kterou má ve svém srdci místo a veškerá dobrodružství či nebezpečí podstupuje právě kvůli tomu, aby ji dokázal znovu získat.

8 Funkce žen v českých eposech

8.1 Alexandreida

Na staročeské Alexandreidě je zajímavé, že v ní ženy v podstatě žádnou funkci nemají, a to z velké části díky tomu, že se autor pravděpodobně ženským postavám vyhýbal. Pouze letmo se zmínil o Alexandrově matce Olympii a o jiných ženách se vždy zmiňoval pouze v rovině obecné, a to dosti distancovaným způsobem. Možná stojí za to vyzdvihnout právě onu absenci zájmu o ženské postavy, protože to může mít samo o sobě jisté reálné příčiny. Autor se pravděpodobně opravdu nechtěl zabývat záležitostmi tak pomíjivými, jako je láska, vztah ženy a muže a z toho případně plynoucí potíže a zápletky, které by čtenáře odváděly od hlavního tématu, kterým byl samozřejmě Alexandrův dobrodružný život, jeho statečné boje a uskutečněné dobytelské vize. Avšak autorovo vyhýbání se ženám může připadat čtenáři příliš nápadné až křečovité, protože velcí dobyvatelé obvykle rádi dobývali jak nová území,

tak i ženská srdce.

Tato neobvyklá strohost ohledně Alexandrova intimního života se však dá poměrně dobře vysvětlit a brzy zjistíme, že autor možná nepostupoval toliko záměrně, že možná nebyl proti ženám ani osobně zaujatý. Vlažný zájem o ženské pokolení měl totiž podle životopisu od Vladimíra Vavříčka právě sám Alexandr. Zde se zmiňuje o tom, jak antický historik Arrianos tvrdil, že „*V tělesných požitcích byl co nejzdrženlivější.*”²².

Přestože historické prameny hovoří o tom, že Alexandr se rád napil, hýřil, utrácel a obklopoval se bohatstvím, obvinění z promiskuity či nezřízenosti nenajdeme. Od Plutarcha se dozvídáme, že až do bitvy u Issu, tedy do věku třiatdvaceti let, byl Alexandr panicem. Až prý na Parmeniovo naléhání si vybral perskou zajatkyňi Barsině²³: „*Avšak Alexandros, jak se zdá, pokládal ovládati sebe za královštější než vítěziti nad nepřáteli a nedotkl se jich (tj. Dareiovy manželky a jejích dcer), aniž poznal jinou ženu před sňatkem mimo Barsinu. [...] Když viděl ostatní zajatkyňe vynikající krásou a vzrůstem, říkal Alexandros žertem, že Peršanky působí bolest očím. A ukazuje tak proti jejich sličnosti krásu své zdrženlivosti a mravní čistoty, propouštěje je jako neživé krásné sochy. [...] Říkával, že si svou nesmrtelnost uvědomuje z toho, že spí a obcuje se ženami, neboť z jedné slabosti se dostává lidské přirozenosti jak bolestného, tak příjemného pocitu.*”²⁴

Přestože se dočkal nařčení z homosexuality či impotence, obě tyto domněnky vycházejí nakonec jako liché. Nasvědčuje tomu jak fakt, že s milenkou Barsinou se stýkal delší dobu a měl s ní syna, tak i skutečnost, že Alexandrova manželka Roxana čekala v době jeho smrti také dítě.²⁵ Pravděpodobně Alexandr jen nebyl svým založením tak prostopášný, jak by se na hrdinu jeho velikosti očekávalo, a daleko více se soustředil na upevňování moci. Přestože tedy v Alexandreidě samotné jsou ženy zmíněny jen velmi okrajově, ve skutečnosti se mu nevyhnuly, ačkoli jeho osobnosti vévodil především smysl vládnout, bojovat a vítězit.

22 Vavřínek 1967: 202 – 203.

23 Vavřínek 1967: 134.

24 Vavřínek 1967: 203.

25 Vavřínek 1967: 135.

8.2 O Jetřichovi Berúnském

8.2.1 Krinhulta

Krinhulta vstupuje na scénu až poté, co je Lavrin zajat a použije ji víceméně jako rukojmí, díky níž ušetří Jetřich trpaslíkův život. Chce Krinhultu přesvědčit ke zradě Jetřicha a jeho družiny, nicméně se stane pravý opak a ona se přidá na stranu rytířů. Pomáhá jim dostat se z nebezpečí a stane se tak jejich spojencem. Ví, že pokud se chce dostat na svobodu, musí i ona zapojit své síly, i když nedovede vládnout mečem. Žena přece může bojovat i jinak, násilí jí sice není vlastní, přesto se její pomoc i její rady ukazují jako velmi platné. Dobře ví, v čem spočívá tajemství Lavrinovy síly a v čem se skrývají výhody jeho neviditelné armády. Postupně tak drobnou pomocí přispívá ke šťastnému konci. Nečeká nečinně, až ji hrdinové osvobodí, ale v mezích svých možností se snaží být užitečná.

8.3 Vévoda Arnošt

8.3.1 Adlička

Postava Adličky se od ostatních žen výrazně liší už tím, jakou roli v příběhu sehrává. Ačkoli je oddanou manželkou, nahlížíme na ni především z pozice matky. Její soukromý vztah k císaři Ottovi je vedlejší a dává prostor rozvinout city mateřské vůči Arnoštovi. Mateřství je pro ženu ctností a mateřský cit je ten nejčistší možný. Svou silou si nezadá s láskou manželskou či mileneckou, nepostrádá vášeň ani bolest a je schopen velkých obětí.

Coby matka očišťuje Adlička ženské pohlaví od náchylnosti ke hříchu, kterážto vlastnost byla s ženským pokolením tak často spojována. Mateřství je počestný, požehnaný stav, který ženu staví do vážené pozice. Jako správná matka se stará především o blaho svého syna, v mnohých pasážích se dočítáme, jaké obavy ji sužovaly, když se dozvídala o nebezpečích, která Arnošt po cestě do Svaté země musel

podstupovat. Porovnáme-li láskyplný vztah matka – syn se vztahem žena – muž, přijdeme na to, že v zásadních rysech se tyto dvě varianty příliš neliší. U obou najdeme stesk a bolest z odloučení, snahu podporovat toho druhého, vzájemnou úctu, nesobectví, pochopení a radost ze shledání. Adlička je představena jako morální vzor všech žen dbalých své dobré pověsti.

8.3.2 Indická princezna

Ačkoli je pro báseň Vévoda Arnošt nejdůležitější ženskou postavou Adlička, objevuje se tam též poměrně tragická pasáž, jejíž hlavní aktérkou je krásná indická princezna, kterou si král národu „nosáčů“ násilím přivedl na svůj trůn se záměrem vzít si ji za manželku. Její úloha v příběhu je sice vcelku drobná, nicméně nám ukazuje, jak neuctivým způsobem mohlo být se ženami nakládáno. Na příběhu princezny si můžeme povšimnout, jak bezmocná byla proti mužské přesile a jak málo si jí vážili. Na rozdíl od Adličky, které se dostávalo patřičné úcty vzhledem k jejímu charakteru a postavení, tak stejně bezúhonná, nevinná princezna se stává kořistí a zajatcem. Neexistuje cesty ven. Zacházejí s ní hrubě a nelítostně, ona se nemá jak bránit, nezbyvá než se modlit a doufat v milosrdné vykoupení. Ani Arnošt ji nedokáže zachránit, takže umírá uboze pod tyranskými zobany nosatých nepřátel. Stala se obětí cizí zvůle bez slitování.

8.4 Tristram a Izalda

8.4.1 Izalda

Tento středověký román nebyl v době svého vzniku mimo české území znám pod jmény obou hlavních postav, nýbrž pouze jako román o Tristanovi, ať už se vrátíme k Thomasovi, Bérroulovi nebo k předchůdci české verze Gottfriedovi von Stassburg. Na ženu se dlouhodobě až do středověku nahlíželo jako na původce všeho zla a hříchu. Rytíř, jeho vznešené cíle a vize daleko přesahovaly nízké ženské potřeby. Věřilo se, že žena je daleko více náchylná k lehkomyšlnostem a pudovému chování.

Izaldina nebojácnost, víra sama v sebe a neohroženost byly na svou dobu

vlastnosti pro ženu tak neobvyklé, že se díky nim paradoxně zvýšila její přitažlivost a zajímavost natolik, až hrdinnou rytířskou Tristrama téměř zahrnala do stínu. Na jedné straně mohlo její chování čtenáře odpuzovat, jelikož se přičilo dobovým zvyklostem. Nevídaná kuráž hraničící s bezostyšností nemusela být dost dobře pochopena, avšak jakákoli výjimečnost vedoucí až ke skandalismu, milostné pletky a aféry lidstvo odjakživa přitahovalo, takže Izalda si poměrně snadno našla své obdivovatele. Kombinací všech zmíněných jednotlivostí tak vznikla Izalda jako jakási ženská paralela mužských vlastností, která svým sklonem k intrikám tyto povahové rysy poněkud vygradovala.

Gottfried von Strassbug nebyl přílišným zastáncem vztahu muže k ženě jako ke své velitelce, takže jeho verze se vyznačovala především vytříbenou psychologickou kresbou jednotlivých charakterů, zaměřil se na zdůraznění vzájemné milostné touhy a citů hlavních protagonistů. Dokázal, že žena může po muži toužit stejnou měrou jako on po ní a v tomto ohledu dosáhl určité rovnoprávnosti mezi oběma pohlavími. Izalda totiž není ve vztahu pasivní čekatelkou, která přijímá mužovu aktivitu s povděkem a trpělivostí zahalenou cudným úsměvem, nýbrž se aktivně podílí na směru, kterým se jejich vztah ubírá. Veškerá rozhodnutí, jež mohou učinit ohledně své budoucnosti, dělají společně.

Postava Izaldy je tedy jakýmsi vyslancem rovnoprávnosti, ne sice zdaleka v takovém rozsahu, jakým výraz „rovnoprávnost“ chápeme dnes, ale zrovnopravňuje ženu a muže v otázkách citových. Ukazuje ženám, že jejich jednání se nemusí omezovat jen na tiché přitakávání a vyrovnávání se s osudem, jaký jim připravili ostatní. Dodává ženám odvalu k revoltě a k boji. V době sňatků předem dohodnutých či uzavřených pouze ze zjištěných majetkových důvodů tu najednou čtenáři nacházejí boj za opravdovou vášnivou lásku, jež uvízla v mlýnském kole náhodných nešťastných okolností, které jsou natolik osudové, že jakékoli řešení je jen dalším bezvýhodným oddálením nevyhnutelného konce.

Izalda však přesto přináší naději. Jako žena tak posouvá dosud zažitá stereotypy ve světě otáčejícím se podle mužských pravidel a jako ženská literární postava, které se podařilo vysvitnout a obhájit své místo vedle mužského literárního hrdiny, inspirovala ostatní autory, kteří se přestali ostýchat psát o ženách stojících hrdinným mužům po boku.

8.4.2 Brangenena

Brangenena sice nehraje v příběhu hlavní roli, nicméně funkce její postavy se nedá přehlédnout. Jak již bylo zmíněno výše, charakter její osobnosti si přivlastnil jisté rytířské rysy. Ona také jako rytíř ochraňuje život a štěstí své paní, dává svůj život i svou vlastní čest všanc jen proto, aby pověst Izaldy zůstala neposkvrněná. Její rolí je být stále na blízku, připravená a ve střehu. Stejně jako Tristram měl svého spolehlivého důvěrníka Kurvenala, je Brangenena v podstatě jeho ženským protějškem ve vztahu k Izaldě. Její oddanost, která často hraničí s vlastním sebezapřením, odkazuje na čistý cit, který si neklade žádné podmínky a vlastně je jaksi automaticky vyžadován, takže se nedočká ani žádného zvláštního zacházení.

Brangenena je bdělou strážkyní, prototypem přítelkyně s nejlepšími úmysly, která za svou pomoc a své služby nic nežádá. Dočká se dokonce nepřiměřeného zacházení, ale přesto nezklame, nepodlehne sebelítosti a svou roli dohraje až do konce.

8.5 Tandariáš a Floribella

8.5.1 Floribella

Floribellina postava ukazuje ženu zase v poněkud jiném světle než Izalda. Nemá zdaleka takové emancipační snahy a ani se nepokouší významově překročit svůj mužský protějšek. Spíše než bojovnicí je tu partnerkou, která pomáhá svému vyvolenému dojít úspěchu. Maximálně využívá své možnosti z pozice, jaká jí přísluší. Přesto je její role v příběhu zásadní. Všechna úchvatná dobrodružství a vlastně celý děj se odvíjí od toho, že ona se ocitla na scéně. Ona je tím bodem, od kterého se odráží vše, čeho se dočkáme na dalších stránkách. Takže ačkoli není aktivním bojujícím hrdinou s mečem v ruce, je nedílnou součástí příběhu, který by bez její postavy postrádal smysl. Ano, Tandariáš by mohl bojovat s obry a pohany, ale nebýt Floribelly, jeho počínání by bylo zbytečné. Ona dává příběhu jakýsi rámeček, jímž se příběh začíná a který ho též završuje. Možná má podobnou funkci spouštěcího mechanismu, jakou měl nápoj lásky v Tristramovi a Izaldě. Nebýt jeho, možná by se Izalda s Tristramem do sebe zamilovali také, ale podmínky by byly jiné a změnil by se i celý ráz vyprávění, kdy z něho

vycházejí jako v podstatě nevinné oběti očarovaného vína. Floribella je tedy zakomponována v celé významové výstavbě celku, bez ní by pomyslné kousky stavebnice nezapadaly do sebe.

Není bez zajímavosti, jak přirozeně spolu Tandariáš i Floribella spolupracují. Zatímco je Tandariáš na cestách a podniká své udatné výboje proti vykořisťovatelům všech bezmocných, Floribella se snaží vylepšovat vztahy mezi ním a Artušem, aniž by jí však Tandariáš o tuto službu žádal. Přestože je jí dána možnost se orodujícími provinilci okamžitě bez milosti zbavit, podporuje skrze jejich svědectví Tandariášovu dobrou pověst a působí tím na královo rozhodování. Její vytrvalá snaha je nakonec skutečně oceněna. Floribella je tak svému vyvolenému dokonalým spojencem, partnerem, což poukazuje na velmi žádoucí uspořádání vzájemných vztahů mezi mužem a ženou. Měli by si vzájemně pomáhat a být si oporou. Podporovat se s přirozenou samozřejmostí, která vyplývá z jejich citů jednoho ke druhému.

Vyprávění o Tandariášovi a Floribelle tedy nepřináší žádnou senzaci, jakou byla v tristanovské látce posedlost láskou. Nic neskrývají a nespřádají intriky. Ukazují nám lásku vroucí a intenzivní, ale střízlivou, uvědomělou a hlavně vytrvalou, která netrpí náhlými výkyvy a zvraty. Oba partneři se postupně dopracovávají ke vzájemnému štěstí posvěcenému okolím, díky čemuž nejsou odsouzeni osudově trpět.

9 Závěr

Ve své práci jsem se snažila dobrat se cílů, které jsem si při jejím zpracovávání vytyčila. Dané téma mi poskytlo dostatek látky k rozboru a opakované studium literárních zdrojů mě pokaždé nutilo nahlížet na řešený problém z mnoha různých úhlů. Podařilo se mi tak dostávat se stále k dalším poznatkům, jejichž význam jsem v průběhu postupného zpracovávání chápala stále hlouběji. Informace původně skryté nebo hůře srozumitelné se postupně dařilo objasňovat. Díky tomu jsem mnohé z částí byla nucena pozměnit či zpracovat znovu, jelikož se mé postřehy z prvních čtení dostávaly do střetů s těmi, které jsem lépe pochopila až po několikátém opakovaném přečtení a novém uvážení všech souvislostí.

Použitá sekundární literatura mi pomáhala zacílit mou snahu správným směrem. Díky tomu, že se mnozí autoři zmiňovali ve svých dílech o stejných příbězích, avšak v podání zahraničních tvůrců, jejichž vyprávění se lišilo někdy jen detailně, někdy poměrně zásadně, byla jsem schopna srovnávat či lépe porozumět charakterům ženských postav, které jsou předmětem mé práce. Vzhledem k tomu, že na jedno téma existuje v Evropě mnoho odlišných verzí, nabízí se možnost prozkoumat dané osobnostní rysy a způsoby jednání daleko konkrétněji, přestože česká a zahraniční verze není totožná. Vzájemné odchylky jsou právě tím pravým impulzem k zamyšlení.

Přínosem této práce měl být detailnější pohled na problematiku role ženy ve středověké literatuře. Snažila jsem se poukázat na to, jak se díky ženám měnil epos z ryze mužského útvaru, který se týkal především bojů a hrdinských tažení, na literární žánr přístupný otázkám o mezilidských vztazích a emocích, o dopadu citově zabarvených zápletek na osudy hlavních aktérů. Díky těmto změnám se literatura stala opět o něco atraktivnější, zábavnější a nepochybně si našla daleko více čtenářů.

Protože se tématům o lásce dostalo nebývalého prostoru, naskytla se možnost zaměřit svou pozornost od chrabrých rytířů a proslulých králů na jejich vyvolené - královny, princezny a jiné příslušnice ženského pohlaví – které měli tito stateční muži ochraňovat před nebezpečím a být jim nablízku. Jak ovšem vyplynulo z děje výše popsaných děl, ne vždy se dámám dostávalo jen dobrého zacházení, a přestože ideálem té doby byla nehynoucí galantnost, realita se přesto s touto utopickou vizí často

rozcházela. Ve zmíněných dílech je to také náležitě zmíněno a v každém případě je takové chování nekompromisně odsouzeno ať už autorem nebo samotnými rytíři.

Tato práce se pokusila poukázat na to, jak se ženské literární postavy v českých středověkých eposech vyrovnávaly se svým postavením, jak dokázaly využívat svých schopností a možností, které jim jejich společenské zařazení umožňovalo, jakým způsobem jednaly se svými mužskými protějšky a jakou cenu platily za to, když si chtěly pro své city vydobýt kousek svobody. Rozbor povahových rysů měl být jakýmsi vodítkem, které mělo usnadnit hodnocení všech popsaných hrdinek a jejich jednání, což nepochybně souviselo s temperamentem postavám vlastním.

Mou snahou bylo co nejlépe popsat postavy tak, aby výsledek nepostrádal patřičnou objektivitu, aby zcela korespondoval s tím, jak je nám hrdinka představena, ale aby analýza její funkce v ději, způsob jejího chování a rozbor příčin a důsledků jejích činů nebyl povrchní a prázdný, nýbrž aby vynesl na světlo faktické souvislosti, které jsou pro komplexní pochopení konkrétní postavy nezbytné. Předmětem mého zájmu bylo získat maximální množství užitečných informací o ženských postavách v daných eposech a tyto informace poté uceleně prezentovat.

Seznam použité literatury

Primární literatura

Tristram a Izalda. K vydání připravila, úvod a ediční poznámku napsala a slovníček sestavila Zdeňka Tichá. Praha : Mladá fronta, 1980.

Alexandreida. Podle zachovaných sedmi zlomků k vydání připravil a úvodem - spolu s Albertem Pražákem - i poznámkami doprovodil Václav Vážný. Praha : Matice česká : Orbis, 1947.

Alexandreida. K vyd. přípr. Václav Vážný ; Úvodní studii naps. František Svejkovský. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

Rytířské srdce majíce : česká rytířská epika 14. století. K vyd. připravili, edičními pozn., vysvětl. a slovníčky opatřili Eduard Petřů, Dagmar Marečková ; předml. naps. a obr. příl. vybral E. Petřů. 1. vyd. Praha : Odeon, 1984.

Sekundární literatura

DUBY, Georges. *Vznešené paní z 12. století I : Heloisa, Aliénor, Isolda a další.* 1. vyd. Brno : Atlantis, 97. ISBN 80-7108-152-3.

Encyklopedie literárních žánrů. Red. a předml. Štěpán Vlašín. 2., rozš. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1984.

FENSTER, Thelma S. *Arthurian Women : A Casebook*. New York : Garland Pub., 1996. ISBN 0815306237.

HRABÁK, Josef . *Dějiny české literatury I : Starší česká literatura*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Čs. akademie věd, 1959.

JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české : Od nejstarších dob do probuzení politického*. 2. vyd. Praha : Jan Laichter, 1929.

KOUTSKÝ, Karel. *Enide a Isolda: dvě tváře rytířské lásky*. Historický obzor. 2005, 16, 5/6, s. 108-116. ISSN 1210-6097.

LEHÁR, Jan. *Nejstarší česká epika*. Praha : Československá akademie věd, 1992

MOCNÁ, Dagmar ; PETERKA Josef a kol., *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha, Litomyšl : Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X

PRAŽÁK, Albert. *Staročeská báseň o Alexandru Velikém*. 1. vyd. Praha : Melantrich, 1945.

THOMAS, Alfred. *Čechy královny Anny : Česká literatura a společnost v letech 1310-1420*. 1. vyd. Brno : Host, 2005. ISBN 80-7294-167-4.

VAVŘÍNEK, Vladimír. *Portréty : Alexandr Veliký*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1967.

VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury I*. 5. vyd. Praha : Stát. nakl. krásné lit., hudby a umění, 1960.